

УДК 355.01((470+571):477)“2014/...”:821.111.09”19”
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2025.59.13738>

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА

Ганна-Меланія ТИЧКА

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра світової історії модерного часу
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: zelenamush@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4117-830X>

У статті простежено передумови виникнення і особливості функціонування в українському інформаційному просторі аналогій між творами Джона Толкіна та подіями російсько-української війни. Наведено основні гіпотези щодо мотивів вживання українцями термінів “орки” і “Мордор” та описано позицію української громадської думки щодо цього явища. Висвітлено ставлення Дж. Толкіна до аналогій між його твором та тогочасною міжнародною політикою. З’ясовано, що у країнах Заходу порівняння “Мордору” і СРСР чи Росії не набуло масового поширення. При цьому у СРСР твори Дж. Толкіна тривалий час не публікували, попри читацький інтерес до цих текстів. Спільноти толкіністів, що виникли на пострадянському просторі на початку 1990-их років, часто орієнтувалися на досвід російських рольовиків, реконструкторів, відтак, нерідко служили інструментами русифікації української молоді. Ключовою передумовою виникнення загальнозрозумілих аналогій між сюжетами Дж. Толкіна та геополітичним становищем України став вихід у світ кінотрилогії Пітера Джексона та її пародій – “гоблінських перекладів”. Виявлено, що аналогії між творами Дж. Толкіна та міжнародним становищем України набули поширення під час Революції гідності та на початку російсько-української війни у 2014 р. При цьому в різних середовищах ці аналогії функціонували по-різному. Широкі верстви суспільства задовольнялися поверхневими порівняннями, що не потребували глибокого знання сюжетів Толкінових творів. Натомість, аналогії, створені глибокими знавцями “Володаря перснів” та “Гобіта”, є значно різноманітнішими. У результаті проведеного дослідження вдалося з’ясувати, що для багатьох українців порівняння подій російсько-української війни з сюжетами Дж. Толкіна є не лише ціннісним орієнтиром, але й способом вираження поглядів на ці події та інструментом підтримки морально-психологічного стану в умовах широкомасштабного вторгнення.

Ключові слова: російсько-українська війна, візуальні образи, соціальні мережі, меми, Джон Толкін, “Володар перснів”, “Гобіт”.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна спричинилася до появи в Україні цілого ряду специфічних мовних та культурних феноменів. Серед них, зокрема, вживання слів “орки” на позначення росіян, “Мордор” на позначення Росії та цілої низки інших аллюзій на творчість Джона Толкіна в інтернет-мемах, мистецьких творах і навіть у повсякденні українських військових і цивільних. Витоки цього явища можна простежити ще з 2014 р., а то й раніше, однак, особливої популярності паралелі між сюжетами творів Дж. Толкіна і російсько-українською війною набули щойно з моменту широкомасштабного вторгнення. Починаючи з лютого 2022 р. терміни “орки” і “Мордор” вживалися у повсякденному мовленні настільки масово, що досить швидко перекочували із соцмереж у заголовки загальнонаціональних ЗМІ, а, згодом, і у висловлювання топ-чиновників, зокрема, голови Миколаївської військової адміністрації Віталія Кіма¹, міністра оборони Олексія Резнікова² і навіть міністра закордонних справ Дмитра Кулеби³ та Президента Володимира Зеленського⁴.

Відтак, метою даного дослідження є вивчення причин та передумов виникнення і особливостей функціонування в українському інформаційному просторі аналогій між геополітичним становищем країни та сюжетами творів Дж. Толкіна.

¹ “Відчуваю, що орки зляться” – голова Миколаївської військової адміністрації Віталій Кім,” *5.ua*, 6 березня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.5.ua/regiony/vidchuvaiu-shcho-orky-zliatsia-holova-mykolaivskoi-viiskovoi-administratsii-vitalii-kim-270396.html>

² Мар’яна Мигаль, “Резніков звернувся до українців: єдиний шлях – вистояти під навалю Мордору,” *Главлком*, 24 березня 2022, доступ отримано 17/ липня/ 2025, <https://glavcom.ua/country/incidents/reznikov-zvernivsya-do-ukrajinciv-jediniy-shlyah-ukrajinciv-vistoyati-pid-navaloyu-mordora-832513.html>

³ Олександр Топчій, “Кулеба про “збереження обличчя Росії”: не треба перетворювати орка на ельфа,” *УНІАН*, 30 грудня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.unian.ua/world/kuleba-pro-zberezhennya-oblichchya-rosiji-ne-treba-peretvoryuvati-orka-na-elfa-12094740.html>

⁴ “Офіційно визнано: Україна – не місток, не подушка між Заходом і РФ...” *Zelenskiy / Official*, 24 червня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, https://t.me/V_Zelenskiy_official/2210.

Аналіз попередніх публікацій. Особливості вживання неологізмів “орки” і “Мордор” та інших алюзій на сюжети творів Д. Толкіна всебічно досліджують українські філологи⁵, філософи⁶, комунікаціоністи⁷ та журналісти⁸. При цьому чи не єдиною публікацією, яка аналізує переосмислення сучасної війни крізь призму творчості Дж. Толкіна з історичної точки зору, є стаття Олексія Яся⁹, яка, однак, потребує суттєвого доповнення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, варто розібратися із термінами і з’ясувати, що мають на увазі українці, називаючи росіян “орками”, та наводячи інші паралелі з творами Дж. Толкіна. Думки дослідників розходяться, а дискусія на цю тему у 2022 р. перетнула межі академічного дискурсу й увійшла в суспільно-політичний контекст.

Насамперед, філологи розглядають термін “орки” в значенні “росіяни” та “Мордор” у значенні “Росія” як пейоративну, тобто зневажливу, несхвальну лексику¹⁰, а конкретніше як дисфемізми¹¹, тобто “*тропи, які полягають в заміні природного у даному контексті означення предмета, явища або поняття більш грубим, вульгарним або фамільярним*”¹². Тобто, по суті, йдеться про те, щоб розглядати слово “орки” як ще один історично-образливий синонім до слова “росіянин” на подоби загальновідомих іронічно-зневажливих слів “москаль” і “кацап”.

У цьому контексті на адресу українців лунає критика та звинувачення у ксенофобії з боку окремих західних журналістів¹³ та культурних діячів. Так, у 2023 р. британський режисер та журналіст Джейк Ханрахан, який зняв документальний короткометражний фільм про російське антипутінське підпілля, у коментарі “Радіо Свобода” обурювався: “Деякі з цих людей у Твіттері просто шалені. Їм сходить з рук ксенофобія, як ніколи раніше: “Усі росіяни – орки” тощо. Ну, насправді ні, деякі з них (росіян – Г. Т.) ризикують своїм життям, щоб допомогти українцям, яких вони ніколи не зустрінуть і ніколи не познайомляться. І це багато про що говорить”¹⁴. Симптоматично, що обурення з приводу вживання терміну “орки” у таких випадках, переважно іде в парі з намаганням автора виокремити і вигородити “хороших росіян”.

Існує також протилежна точка зору, згідно з якою термін “орки” є евфемізмом, тобто словом, яке “*вживають для непрямого, прихованого, пом’якшеного чи ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій замість їх прямої назви*”¹⁵. У науковій сфері до такого трактування вдаються, переважно, студенти у кваліфікаційних роботах¹⁶.

⁵ Наталія Романюк і Наталія Лебідь, “Новації медіа мови в умовах війни,” *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації* 2 (2022): 166–174; Наталія Шулська, та ін., “Лексичні одиниці в медіатекстах про російсько-українську війну: мовна актуалізація і доцільність уживання,” *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, Том 35 (74) № 1 Частина 2 (2024): 193–198; Алла Коваленко “Психологічні аспекти сатиричної комунікації в сучасній українській військовій меметиці (за матеріалами соцмереж)” *Синopsis: текст, контекст, медіа* 30(1) (2024): 24–33.

⁶ Людмила Панчук, “Вплив медіапростору на свідомість реципієнта через екзогенну вербальну агресію в бік подразника” *Сучасні світові тенденції розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Кропивницький, 28 червня 2023 р.): 76–78.

⁷ Наталія Романюк і Наталія Лебідь, “Новації медіа мови в умовах війни,” 166–174.

⁸ “Хто такі орки і чому вони вторглися до України,” *СТБ*, 25 травня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.stb.ua/ua/2022/05/25/hto-taki-orky-i-chomu-vony-vtorglysia-do-ukrainy/>

⁹ Олексій Ясь, “Росія як Мордор: фентезійні алюзії у сучасних військових наративах,” *Український історичний журнал* 5 (2023): 5–22.

¹⁰ “Пейоративний — тлумачення” *Горих — українські словники*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://surl.li/jyldex>

¹¹ Галина Сютя, “Вербальна дегуманізація образу ‘ворог’ у текстах періоду російсько-української війни” *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas philosophica. Ucrainica* 5: *současnj ukrajinstika problému jazyka, literatury a kultury* (2023): 207–216; Ольга Кирилюк і В. Салтан, “Евфемізація та дисфемізація в дискурсі російсько-української війни” *Слово в сучасній науковій парадигмі: євроінтеграційний контекст. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції* (Кропивницький, 2024): 13–17.

¹² Микола Гончарук, “Дисфемізм,” *Українська Літературна Енциклопедія*, (Київ, 1990), Т.2, доступ отримано 18 липня 2025, <http://izbornyky.org.ua/ulencycl/ule42.htm>

¹³ Mark Galeotti, “How the West is helping Putin’s propagandists,” *The Spectator*, 23 may2022, accessed 18 July 2025, <https://www.spectator.co.uk/article/is-the-west-helping-putin-s-propagandists/>

¹⁴ Amos Chapple, “It’s Not His Country, It’s Ours’: The Russian ‘Partisans’ At War With The Kremlin,” *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 3 January 2023, accessed 18 July 2025, <https://www.rferl.org/a/russia-anti-kremlin-partisans-war-sabotage-jake-hanrahan-film/32205391.html>.

¹⁵ Олександр Тараненко, “Евфемізм,” *Енциклопедія сучасної України*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://esu.com.ua/article-18587>

¹⁶ Анастасія Таган “Засоби евфемізації в українськомовному дискурсі соціальних мереж періоду російсько-української війни (2014–2024 роки),” (Кваліфікаційна робота магістра, Запорізький національний університет, 2024), 65, доступ отримано 18 липня 2025, https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/24219/Tagan%20A._ДИПЛОМНА.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Натомість, у публічній площині ця версія стала предметом широкого обговорення незабаром після завершення початкового і емоційно найскладнішого етапу широкомасштабного вторгнення, а саме битви за Київ (24 лютого – 2 квітня 2022 р.)¹⁷. Так, 27 травня у відповідь на звернення студентки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Влади Дубик було розроблено та опубліковано “Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо вживання стилістично забарвленої лексики в журналістських матеріалах про війну”. У рекомендаціях, зокрема, зазначається: “Щодо використання слова ‘орки’ як синоніма до словосполучень ‘російські окупанти’, ‘російські військові’, ‘російські воєнні злочинці’. Комісія не рекомендує використовувати це слово в журналістських матеріалах інформаційних жанрів, а прямо називати російських воєнних злочинців – російськими воєнними злочинцями, без евфемізмів”¹⁸. У подальшому від громадських діячів і державних чиновників неодноразово лунали заклики не називати росіян орками щоб, як це сформулював у грудні 2022 р. секретар РНБО Олексій Данилов, “не [...] розмивати образ ворога [...] Щоб назавжди закарбувалось в український історичний пам’яті, який саме народ несе повну колективну відповідальність за криваву війну, і щоб нам не забути ніколи всю мерзоту російського ‘братства’”¹⁹.

Оригінальну версію щодо мотивації називати російських солдат орками висловив у грудні 2023 р. публіцист Віталій Портников у своїй колонці на сайті “Еспресо”: “Коли ми зіткнулися зі звірствами в Бучі, Бородянці, Ірпені, Ізюмі, [...] хотілося б поставити просте питання – так це брати ці звірства роблять, чи свині та орки? Окрім того, кажуть вже про те, що люди дуже часто використовують ці характеристики, щоб не називати росіян росіянами, тому що в уявленні багатьох, хто говорить про орків, росіяни – це щось зовсім інше, і краще про них не згадувати. Адже росіяни, вони ж не можуть творити такі злочини проти братів-українців, це ще залишається на підсвідомості”²⁰.

Письменник і перекладач Остап Українець розглядає практику переосмислення реалій російсько-української війни через фентезійні та супергеройські сюжети і, зокрема, через твори Дж. Толкіна, як прояв інтертекстуальності²¹. В епоху постмодерну інтертекстуальність стає одним із ключових мистецьких прийомів і проявляється у “відтворенні в літературному творі конкретних літературних явищ інших творів, більш ранніх, через цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання та інше”²². В українських реаліях інтекстуальні алюзії на “Володаря перснів” є не лише способом описати та переосмислити сьогодення, показати російсько-українську війну як екзистенційну боротьбу добра зі злом. Це також маніфестація віри у майбутню перемогу України, бо ж, за сюжетом Толкінової трилогії, Мордор, який здавався всесильним, врешті був переможений.

З комунікаційної точки зору терміни “орки” на іменування росіян і “Мордор” на означення Росії ще задовго до 2022 р. стали мемами, принаймні в Україні. Визначення поняття “мем” є чимало. Творець цього терміну британський біолог Річард Докінз розглядав мем як одиницю культурної інформації, аналог гена у біології²³. Найчастіше мемом називають невеликий за обсягом текст (“Гондор кличе на поміч – і Роган відгукнеться”), зображення (герб Гондору в кольорах українського прапора), відеоролик чи навіть ідею або концепцію (Росія – це Мордор), які набувають масового поширення у суспільстві, найчастіше за допомогою Інтернету. Характерною ознакою мема, достоту як і гена, є його постійна еволюція, поширення та великий креативний потенціал. Таким чином, мем про Росію-

¹⁷ Наталія Позняк-Хоменко, “Рік звільнення: Київщина,” *Український інститут національної пам’яті*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vyzvoleni-regiony-materialy-do-richnyci-deokupaciyi/rik-vyzvolennya-kyuyivshchyna>

¹⁸ “Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо вживання стилістично забарвленої лексики в журналістських матеріалах про війну,” *Комісія з журналістської етики*, 27 травня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://cje.org.ua/statements/rekomendatsii-z-zhurnalistiskoi-etyky-shchodo-vzhivannia-stylistychno-zabarvlenoi-leksyky-v-zhurnalistyskykh-materialakh-pro-viynu/>.

¹⁹ Роман Петренко, “Данилов радить не називати росіян ‘орками та свинособаками,’” *Українська правда*, 25 грудня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/25/7382301/>

²⁰ Віталій Портников, “Арестович в захваті від ‘прямої лінії’ Путіна,” *Еспресо*, 15 грудня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://espreso.tv/arestovych-v-zakhvati-vid-priamoioi-linii-putina-kolonka-vitaliya-portnikova>

²¹ Vertigo – подкасти про кіно та попкультуру, “Обговорення ‘Братства персня’: про філософію ельфів та пропаганду Гондору – ‘Радіо Палантир’”, 31:28–32:20, *YouTube*, відео, 29 липня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=N4O27tykdJw> 2025).

²² “Інтертекстуальність,” *СЛОВНИК.ua*, , доступ отримано 18 липня 2025, <https://surli.cc/cafiz>

²³ Сергій Чермеркін, “Інтернет-мем – що це?” *Культура слова* 82 (2015): 113–115.

Мордор та росіян-орків розвивається, пристосовується до чимраз нових інформаційних приводів і стає основою для нових мемів, мистецьких творів та інших культурних явищ.

Історія порівнювання Росії із Мордором сягає чи не самого моменту публікації “Володаря перснів” у 1954–1955 р. Уже перші читачі підозрювали, що Дж. Толкін у своєму творі алегорично змалював тогочасну геополітичну ситуацію у світі. Дійсно, коли у книжці описана ворожа країна, яка знаходиться на сході континенту, в якій панує індустріалізація і колективізм, війська якої ідуть у наступ під червоними прапорами (що правда, це прапори не її власні, а союзодони Гараду), а ім’я її володаря починається з літери “С” і закінчується літерою “н”, то важко повірити, що мова іде не про СРСР із Йосипом Сталіном на чолі. Однак, Дж. Толкін послідовно заперечував, що подібні алюзії були ним цілеспрямовано закладені у текст²⁴. Дослідники творчості Дж. Толкіна назбирали чимало аргументів на підтвердження його слів, відтак у серйозних наукових і фанатських колах версія про те, що Мордор – це авторська алюзія на СРСР, давно не є предметом поважних дискусій. Біограф Дж. Толкіна Гамфрі Карпентер навів цитату Толкінового друга, письменника Клайва Льюїса, котрий підтверджував: “Ці книги були створені не для того, щоб відобразити якусь конкретну ситуацію в реальному світі. Усе якраз навпаки: реальні події почали якось моторошно узгоджуватися з ненароком придуманою моделлю Толкіна”²⁵. Все ж, варто відзначити, що сам Дж. Толкін ставився до СРСР досить негативно і, за свідченням Г. Карпентера, наприкінці 1930-их років писав, що “Гидко бути серед тих, хто підтримує Росію”²⁶.

З часом твори Дж. Толкіна стали надзвичайно популярними не лише у Великій Британії, а й за її межами, особливо у США в 1960-х роках у середовищі хіпі. “Ходити в коледж без Толкіна – це як ходити без кросівок”, – розповідала журналу “Time” мати однієї американської учениці у 1966 р.²⁷ Тогочасна протестна молодь неодноразово висловлювала свої політичні погляди крізь призму сюжетів і персонажів “Володаря перснів”. Так, поширеними були футболки, значки і графіті з написами “Фродо живий”, “Гандальфа в президенти” і “Смеагол помер за твої гріхи”²⁸. Однак, фанати творчості Дж. Толкіна не асоціювали Мордор із СРСР. Навпаки, у їхньому середовищі радянський комуністичний режим розглядався як гідна уваги альтернатива недосконалому західному суспільному ладу. Натомість, американські студенти нерідко порівнювали із Сауроном власний уряд, зокрема, у зв’язку з війною у В’єтнамі та тогочасним призовом студентів до американської армії²⁹.

Деякі дослідники творчості Дж. Толкіна наполягають, що Президент США Рональд Рейган провів аналогію між СРСР і Мордором у своїй промові, відомій під назвою “Імперія зла”, виголошеній у британській Палаті Громад 8 червня 1982 р. Йдеться про схожість тексту промови із деякими репліками Гандальфа. Вважається, що саме через цю промову у СРСР припинили публікацію “Володаря перснів”³⁰. Проте, у промові не було ні точних цитат із творів Дж. Толкіна, ні прямого порівняння СРСР із Мордором, а сам Р. Рейган цього випадку, схоже, ніколи не коментував.

Українське суспільство тривалий час не мало можливості ознайомитися із творчістю Дж. Толкіна. Перший у СРСР повний переклад книги “Гобіт, або Туди і звідти”, ясна річ російською мовою, з’явився щойно у 1976 р.³¹, через 39 років після першої появи оригінальної книги у Великій Британії. Український переклад вийшов аж у 1985 р.³² “Володаря перснів” у Радянському Союзі також довгий час не публікували. Побутувало дев’ять самвидавних російськомовних перекладів³³, два з яких – від

²⁴ *The Letters of J.R.R. Tolkien*, selected and edited by Humphrey Carpenter with the assistance of Christopher Tolkien, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1981), 307.

²⁵ Гамфрі Карпентер, Дж. Р. Р. Толкін: Біографія, пер. з англ. Вікторія Дедик ; фак. ред. Олег Фешовець. (Львів: Видавництво “Астролябія”, 2022), 292.

²⁶ Ibidem, 291.

²⁷ “Students: The Hobbit Habit,” *Time*, 15 July 1966, accessed 18 July 2025, <https://web.archive.org/web/20241107070508/https://time.com/archive/6629866/students-the-hobbit-habit/>

²⁸ Kayla Spencer, “The Anti-War Adoption of Lord of the Rings,” *Marquette University*, (2015):5, accessed 18 July 2025, https://epublications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=english_4610jrtr.

²⁹ Ibidem, 14.

³⁰ Марк Т. Хукер, *Толкін русскими глазами*, пер. с английского Алла Хананашвили. (Москва: неформальное творческое объединение Tolkien Texts Translation; Толкиновское Общество Санкт-Петербурга, 2003), 28.

³¹ Дж. Р.Р. Толкин. *Хоббит, или Туда и обратно. Сказочная повесть*. Перевод с английского Н. Рахмановой, рис. М. Беломлинского (Ленинград: Детская Литература, 1976), 254.

³² “Гобіт” – перший переклад Толкіна в Україні,” *Історична правда*, 19 грудня 2012, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.istpravda.com.ua/artefacts/2012/12/19/104047/>.

³³ Олексій Ясь, “Росія як Мордор: фентезійні алюзії у сучасних воєнних наративах,” 9.

авторів із Української РСР,³⁴ але це, ясна річ, не забезпечувало ознайомлення із твором широких верств суспільства. Масове знайомство читачів у СРСР із “Володарем перснів” розпочалося, як і слід було очікувати, з російського перекладу в 1982 р. Тоді у світ вийшла тільки перша частина, яка викликала значний читацький інтерес. Видання відновили щойно у 1988 р., розпочавши знову з першої частини, і до 1992 р. опублікували всю трилогію³⁵. Усі ці тексти моментально ставали популярними серед радянської молоді. Відтак, уже у 1990 р. поблизу Красноярська відбулася перша в СРСР рольова гра на тему “Володаря перснів”, яка отримала назву “Гобітські ігрища”³⁶. У ній взяло участь 127 гравців, зокрема, декілька осіб із Харкова, завдяки яким Харків згодом став центром українського рольового руху³⁷.

Важливо підкреслити, що на той час ні українці, ні росіяни не вважали, що мешканці Росії мають ідентифікуватися виключно як орки і не виконувати на іграх жодних інших ролей. Звісно, можна згадати спроби окремих російських авторів переписати історію Середзем’я і, таким чином, виправдати Мордор і орків, які, на їхню думку, були зумисне дискредитовані в оригінальному “Володарі перснів”.

У 1990–2000-х роках українські толкіністи, рольовики і реконструктори частіше спілкувалися з однодумцями із країн колишнього СРСР, оскільки мовний бар’єр, фінансові та візові труднощі ставали на перешкоді обміну досвідом української молоді з учасниками толкінського руху в європейських країнах. У 2001 р. львівський рольовик і реконструктор Андрій Пехник опублікував у журналі “І” статтю про субкультуру толкіністів, у якій назвав толкінізм “засобом русифікації” української молоді. *“Середовище класичних толкіністів переважно російськомовне [...] Хоча реально жодної ворожості чи упередженості щодо української мови немає, однак, якщо лідери та “законодавці мод” поголовно розмовляють ‘на общепонятном’, то всі решта приходять до висновку, що так і має бути”*³⁸, – писав він. Також у статті А. Пехник згадав власну поїздку на рольову гру, що відбувалася поблизу м. Хмельницького у 2001 р.. Його команда, “Галицький лев”, вирішила спілкуватися виключно українською, що викликало “насторожене” ставлення до них з боку інших гравців. Серед причин повальної російськомовності толкінського руху в Україні автор назвав відсутність якісних українських перекладів Толкінових творів. Дійсно, фаховий україномовний переклад “Володаря перснів” вийшов у видавництві “Астролябія” щойно у 2004 р.³⁹

Важливою подією, яка радикально підвищила ознайомленість українського суспільства із сюжетами творів Дж. Толкіна, став вихід на екрани кінотрилогії “Володар перснів” режисера Пітера Джексона у 2001–2003 роках. Досі твори Дж. Толкіна читали хіба що толкіністи і любителі фентезі. Натомість пересічні українці майже нічого не знали про Фродо, Мордор, Саурона і Єдиний Перстень. Так, згідно з даними Інституту Соціології НАНУ, у 2003–2013 роках взагалі не читали художню літературу від третини до половини українців. Традиційно найпопулярнішими жанрами серед читачів були детективні та любовні романи. Інтерес до жанру фентезі коливався в межах 2–3%. Фантастику читало приблизно 5–10% респондентів. Відтак, більшість українців познайомилася із сюжетом “Володаря перснів” не завдяки книгам, а саме через перегляд фільмів П. Джексона. Звісно, він був не першим, хто спробував перенести Толкінові сюжети на екран, однак, давніші екранізації, зокрема, американський мультфільм за мотивами “Гобіта” не користувався популярністю серед глядачів. Окрім традиційного кінопрокату, трилогію регулярно демонстрували українські телеканали, зокрема, у новорічно-різдвяний період. Як наслідок, такі поняття, як “Мордор” чи “орки” стали загальновідомі та зрозумілі широким верствам суспільства, а, відтак, їх можна було використовувати для створення загальнозрозумілих жартів, метафор чи мемів, зокрема, і на політичні теми.

Ще одним явищем, яке своєрідно посприяло популяризації та, що важливо, політизації творчості Дж. Толкіна на пострадянському просторі, стали “гоблінські переклади” “Володаря Перснів”. Йдеться про пародійну переозвучку оригінальних фільмів П. Джексона. Їхнім автором був російський блогер Дмитрій Пучков, відомий в мережі під нікнеймом “Гоблін” (“Goblin”), звідси і походить термін

³⁴ Марк Т. Хукер, *Толкин русскими глазами*, 29.

³⁵ Там же, 21.

³⁶ “Хоббитские игрища,” *Архивы Минас-Турита*, доступ получено 18 июля 2025, <http://www.kulichki.com/tolkien/archiv/games/hobrus.html>

³⁷ Юлия Кондратович, “Толкиенисты бывают разные” *Арда-на-куличках*, 10 апреля 2003, доступ отримано 18 липня 2025, <http://www.kulichki.net/tolkien/podshivka/030410.htm>

³⁸ Андрій Пехник “Герои меча и магии: втікачі від реальності чи останні лицарі?о *Незалежний культурологічний часопис “Іо 24* (2002) *Покоління і молодіжні субкультури*, доступ отримано 18 липня 2025, <http://www.ji.lviv.ua/n24texts/pekhnuk.htm>.

³⁹ Джон Рональд Руел Толкін, *Володар Перстенів*, пер. з англ. О. Фешовець ; післямова О. Ірванець, Л. Рудницький. (Львів: Астролябія, 2006), 1088.

“гоблінський переклад”⁴⁰. Д. Пучков давно і послідовно займає чітку антиукраїнську позицію, відтак, з 2017 р. внесений до бази даних сайту “Миротворець”⁴¹ та перебуває під українськими санкціями⁴². Однак, у 2002 р. його пародія на перший фільм кінотрилогії “Володар перснів” під назвою “Братва і перстень” здобула широку популярність і в Росії, і в Україні. Завдяки їй із сюжетом і персонажами “Володаря перснів” ознайомилися навіть ті глядачі, які не цікавилися високим фентезі, проте полюбили низькопробні комедії. Цей “смішний переклад” був сумішшю кримінального гумору та ностальгійних радянських жартів, без очевидних алюзій на сучасну політику чи геополітику⁴³. Однак, вже через рік, створюючи пародію на “Володаря перснів: Дві вежі”, Д. Пучков щедро наповнив її виразними антиукраїнськими наративами. Зокрема Роган у його трактуванні став “незалежною Рохляндією”, мешканці якої, ясна річ, у великих кількостях пили горілку та їли сало⁴⁴. У третій частині “Рохляндію” звинувачували у тому, що вона “краде газ із трубопроводу”⁴⁵, класична тогочасна претензія Росії до України. Голий (так у “гоблінському перекладі” перейменували Голума) представлений як “мутант із Чорнобиля”. Згідно з оригінальним сюжетом, у свідомості Голума бореться його позитивне начало (Смеагол) із негативним (власне, сам Голум). У “Гобліна” Смеагола замінили на росіянина, а Голума – на українця. “Українець”, зокрема, обурюється: “Ви, москалі поганіє, всьо наше сало з’їли, а що не з’їли, понадкусали”, а “росіянин” докоряє: “а ви у нас Крим відтяпали”⁴⁶. Подібних алюзій у стрічці чимало. Третя частина “Гоблінського перекладу” вийшла ще політизованішою. Її виробництво затягнулося на цілий рік, і “реліз” відбувся щойно наприкінці грудня 2004 р. Оскільки в Україні на той час тільки-но закінчилася Помаранчева революція, кінопародія містила чимало “жартів” саме на цю тему. Зокрема орка Готмога перетворили на Віктора Ющенка, якого крилатий назгул, “від імені Ради Європи” висуває “на пост президента Гондурасу (так у ‘гоблінському перекладі’ було перейменовано Гондор – Г. Т.)”⁴⁷. Саурон тут виступає як “маріонетка імперіалістів”⁴⁸. Натомість, “Агроном” (Арагорн) наприкінці фільму стає губернатором (не президентом!) Гондурасу, і заявляє: “досить нам цих виборів, губернатори мають призначатися з Москви”⁴⁹.

ВИБІР 2004

ТОМУ ЩО

ПРЕЛЕСТЬ

Іл. 1. Пародія на передвиборчий плакат В. Януковича

Щодо українських гумористичних рефлексій на тему президентських виборів 2004 р., то серед них дуже мало алюзій саме на творчість Дж. Толкіна. Вдалося пригадати і відшукати лише одну пародію на агітаційний плакат Віктора Януковича, де був зображений Голум із лозунгом “Тому що прелесть”⁵⁰ (див. іл. 1). Для справедливості, однак, треба зазначити, що пародій саме на цей плакат було чимало, і на них фігурували абсолютно різні персонажі від Сергія Ківалова до героїв анімаційного фільму “Шрек” та

⁴⁰ Алла Гераскина “‘Чехов нашего времени’ – как Гоблин делает свои переводы,” источник: Новая Газета, *Цензор.НЕТ*, доступу отримано 18 июля 2025, https://censor.net/ru/resonance/1054/quotchehov_nashego_vremeni_kak_goblin_delaet_svoi_perevody.

⁴¹ “Пучков Дмитрий Юрьевич / Пучков Дмитро Юрійович / Puchkov Dmitriy YUrevich,” Миротворець, Центр исследования признаков преступлений против национальной безопасности Украины, мира, безопасности человечества и международного правопорядка, доступу отримано 18 липня 2025, <https://lite.myrotvorets.center/#view/39d4f981-f454-465d-a1de-688c0ab4e7e6>; “Одiousний ‘Гоблін’ потрапив у список злочинців через Донбас і Крим,” *OBOZ.UA*, 25 квітня 2017, доступу отримано 18 липня 2025, <https://incident.obozrevatel.com/ukr/crime/75401-odiousnij-goblin-potrapiv-v-spisok-zlochintiv-cherez-donbasu-i-krimu.htm>

⁴² Валерія Буняк, “Президент Зеленський ввів у дію персональні санкції проти Діани Панченко та ще 197 російських пропагандистів,” *Детектор медіа*, 15 січня 2023, доступу отримано 18 липня 2025, <https://detector.media/infospace/article/207033/2023-01-15-prezydent-zelenskyu-vviv-u-diyu-personalni-sanktsii-proty-diany-panchenko-ta-shche-197-rosiyskykh-propagandystiv/>.

⁴³ Студія Божья искра (Гоблін) “Властелин колец: Братва и кольцо,” *Альянс Вольных Переводчиков*, видео, 18 октября 2002, доступу отримано 18 июля 2025, <https://uft.lol/films/vlastelin-kolec-bratva-i-kolco>.

⁴⁴ Студія Божья искра (Гоблін) “Властелин колец: Две сорванные башни,” 52:45–53:24, *Альянс Вольных Переводчиков*, видео, 9 июня 2003, доступу отримано 18 июля 2025, <https://uft.lol/films/vlastelin-kolec-dve-sorvannye-bashni>.

⁴⁵ Студія Божья искра (Гоблін) “Властелин колец: Возвращение Бомжа,” 36:16–36:22, *Альянс Вольных Переводчиков*, видео, *Альянс Вольных Переводчиков*, видео, 21 декабря 2004, доступу отримано 18 июля 2025, <https://uft.lol/films/vlastelin-kolec-vozvrashhenie-bomzha>.

⁴⁶ Студія Божья искра (Гоблін) “Властелин колец: Две сорванные башни,” 1:13:55 – 1:14:03.

⁴⁷ Студія Божья искра (Гоблін) “Властелин колец: Возвращение Бомжа,” 58:13–58:26.

⁴⁸ Там же, 24:56–24:59.

⁴⁹ Там же, 2:54:32–2:54:45.

⁵⁰ “Я. в картинках,” *Tomusho.narod.ru*, доступу отримано 18 липня 2025, <https://tomusho.narod.ru/kartinki.htm>.

Поліграфа Шарікова із кінострічки “Собаче серце”⁵¹. Можна припустити, що на той час, скоріш за все, в українській громадській думці ще не існувало чіткого бачення України як суб’єкта екзистенційної боротьби добра зі злом, відтак, не було потреби описувати її геополітичне становище через аналогії з “Володарем перснів”.

Ця потреба виникла вже під час Революції гідності, відтак, у другій декаді грудня 2013 р. у мережі з’явився трихвилинний відеоролик “Україна: Мордор не пройде!”⁵². Нині він доступний на ютуб-каналі “Іван Гонга” і має 180 тис. переглядів⁵³, однак це, скоріше всього, перезалив, а оригінальне відео уже недоступне. Автор ролика порівнює Владіміра Путіна із Сауроном, а Віктора Януковича – із Саруманом. У відео лунають слова “Перстень, який дозволив би йому [Саурону – Г. Т.] поневолити світ, був загублений”, після чого з’являються кадри Помаранчевої революції, очевидний натяк на те, що прихід до влади В. Ющенка зруйнував плани Росії. Натомість, український народ у відео ототожнюється з гобітами, на яких покладена важлива для всього світу місія. Вражає вставлена у відео фраза Арагорна, яку він у другому фільмі П. Джексона сказав королю Рогану Теодену: “Відкрита війна почнеться, хочеш ти цього чи ні”. Ролик закінчується текстом: “Повстання хоббітів. Мордор не пройде!”.

Дослідник О. Ясь припускає, що поширення порівнянь між українцями і гобітами може бути пов’язане з виходом на екрани у 2012–2014 рр. кінотрилогії П. Джексона “Хоббіт”⁵⁴. Частково так воно й було, однак, варто зазначити, що порівняння українців із гобітами, а України з Широм, тобто країною гобітів, побутувало давно і активно плекалося, насамперед, росіянами. Ще у 2008 р. український розділ російського толкіністського форуму “Арда на кулічках” отримав офіційну назву “Хобітон”. З цього приводу у тому ж таки 2008 р. україномовний користувач форуму з нікнеймом “Гном” обурювався: “Україна – не Хобітанія і, сподіваюсь, ніколи нею не буде. Україна, не дивлячись на кризу, – індустріально розвинута держава і я дуже радий цьому. [...] Назвали би розділ хоч Мінас-Тірітом або, краще, Еребором вагалі”⁵⁵. Варто нагадати, що Мініас-Тіріт – столиця Гондору, а Еребор (Самотня гора) – королівство гномів, яке під нею знаходилося. Обидві локації славилися героїзмом і доблестю своїх мешканців, а також високим розвитком технологій. “Коли я працював у Києві у 2012 році, ми з колегами жартували, що Україна – це країна гобітів Шир...” – писав російський журналіст Леонід Бершидський⁵⁶. Свої асоціації він обґрунтовував тим, що українці, як і гобіти, “добродушні, життєрадісні, прив’язані до своїх домівок і не дуже люблять важку працю”⁵⁷. Цей опис повністю співпадає з російським стереотипом про українців як “співаюче і танцююче плем’я”⁵⁸, тож складається враження, що росіяни нерідко вживали термін “гобіт” як евфемізм до слова “малорос” чи “хохол”. Події 2014 р. і, особливо, 2022 р. показали, що Росія недооцінила українців так само, як Саурон недооцінив гобітів.

На початку 2014 р. з’явилося також порівняння України з Роганом, країною, де правив король, що був маріонеткою злих сил, країною, що вагалася: стати на сторону сил добра, а чи залишитися пасивною і, таким чином, посприяти злу. До прикладу, 3 лютого 2014 р. на сторінці журналіста Ігоря Тихолаза з’явився допис із заголовком “Відповідь на геополітичне запитання ‘... де зараз знаходиться Україна -і куди їй рухатись’”. Нижче була зображена карта Європи, де Україна була підписана як Роган, Росія та Білорусь – як Імперія рабів, а країни на захід від України – як Культурні землі⁵⁹ (див. іл. 2). Автора карти ідентифікувати не вдалося.

⁵¹ “Я. в картинках,” *Tomusho.narod.ru*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://tomusho.narod.ru/kartinki.htm>.

⁵² “Янукович — Мордор не пройде! Відеоролик про #Євромайдан,” *Sprotiv.org*, 12 грудня 2013, доступ отримано 18 липня 2025, <https://sprotiv.org/43625>.

⁵³ Іван Гонга, “Україна: Мордор не пройде!”, *YouTube*, відео, 11 грудня 2013, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=2TuelpXEA0&t=1s>.

⁵⁴ Олексій Ясь, “Росія як Мордор: фентезійні алюзії у сучасних воєнних наративах,” 11

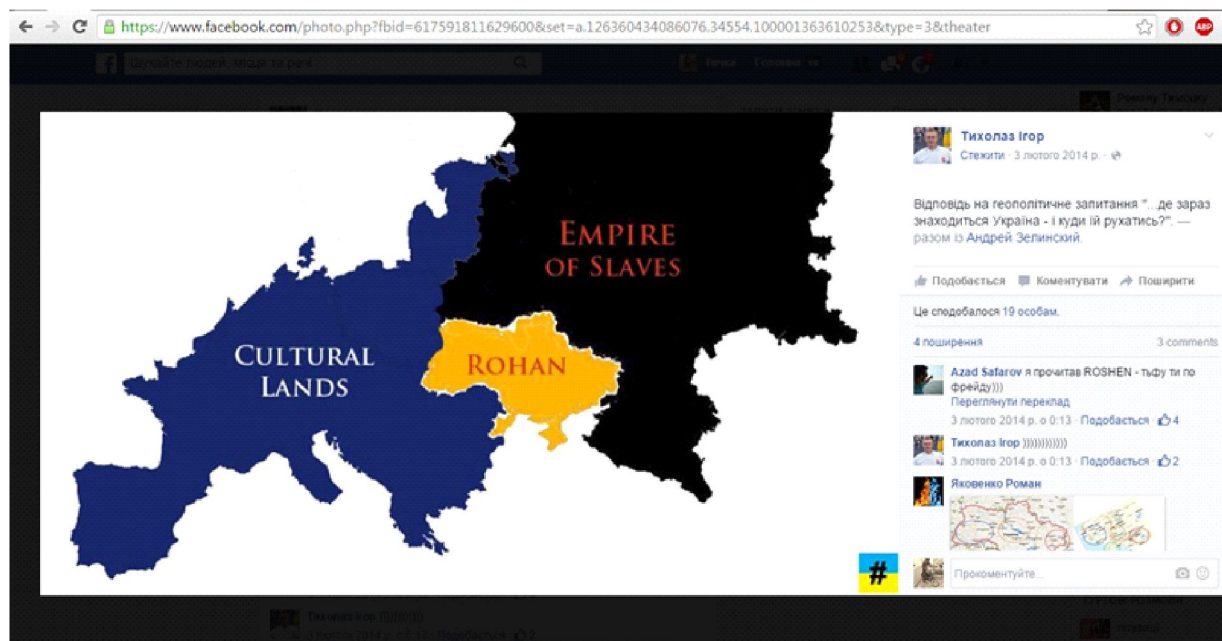
⁵⁵ Гном “Чому хобітон??? Чи не могли український розділ назвати по - іншому?,” *Опрос: Чому Хобітон???Хобітон Толкин и толкинистика по-украински. Форум Арды-на-Куличках*, 21 травня 2008, доступ отримано 18 липня 2025, <http://www.kulichki.com/tolkien/forum/showpost.php?p=92479&postcount=1>.

⁵⁶ Слава Руденко, “Украина – это Шир, Россия – Мордор, – журналист из РФ ” Цензор.НЕТ, 12 декабря 2014, доступ получено 18 июля 2025, http://censor.net.ua/news/316140/ukraina_eto_shir_rossiya_mordor_jurnalist_iz_rf.

⁵⁷ Там же.

⁵⁸ Александр Сергеевич Пушкин “Вечера на хуторе близ Диканьки : Повести, изданные Пасичником Рудым Паньком. Издание второе. Две части, в 8 д. л. XIV, 203 и X, 233, в тип. Департамента Внешн. торговли,” *Собрание сочинений: в десяти томах*, т. 6. Критика и публицистика. (Москва: Государственное издательство Художественной Литературы, 1962). 108.

⁵⁹ Тихолаз Ігор, “Відповідь на геополітичне запитання ‘... де зараз знаходиться Україна -і куди їй рухатись’”, *Facebook*, 3 лютого 2014, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=617591811629600&set=a.126360434086076.34554.100001363610253&type=3&theater>

Іл. 2. Порівняння України з Роганом, лютий 2014 р

Під час Революції гідності українські шанувальники творчості Дж. Толкіна не обмежувалися лише дискусіями в Інтернеті. Чимало рольовиків та історичних реконструкторів були особисто присутні на Майдані в Києві, а дехто навіть намагався застосувати свої навички ведення середньовічних боїв у протистоянні з силовиками. Так, 20 січня 2014 р. на вул. М. Грушевського в Києві з'явилася знаменита “катапультяо, хоча, насправді, це був требушет”⁶⁰, збудований за участі рольовиків, зокрема, толкіністів та мартиністів (шанувальників творчості Джорджа Мартіна)⁶¹. Що правда, будівничим так і не вдалося примусити требушет коректно функціонувати⁶². Вночі його знищив “Беркут”⁶³, але протестувальники відбудували заново⁶⁴. Окремі представники реконструкторсько-рольового руху приходили на Майдан не в будівельних касках, а в лицарських шоломах⁶⁵. Були також лучники. Фото одного із них отримало російськомовний підпис: “Завдання Беркута ускладнилося коли на Майдан вийшов Леголас”⁶⁶.

Альтернативне бачення Революції гідності намагалася просувати російська пропаганда. Авторка цих рядків особисто пам’ятає, як взимку 2013–2014 р. у російській соцмережі “Вконтакті” в групах, присвячених смішним картинкам і рукоділлю, почали з’являтися абсолютно нехарактерні для них повідомлення, спрямовані проти Євромайдану. У цьому потоці пропаганди окрему нішу займали порівняння Майдану з Ізенгардом. Монумент незалежності (так звану “колону”) на Майдані порівнювали із вежею Органк, площу, спалену під час подій 18–21 лютого 2014 р. – із краєвидом після битви за Ізенгард, а логотип ВО “Свобода” – з “Білою рукою”, символом Сарумана (див. іл. 3).

⁶⁰ “Катапультя на вулиці Грушевського в Києві (20.01.2014) Панорама 0099,” *Музей Майдану*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.maidanmuseum.org/3d/pano0099.htm>.

⁶¹ Ольга Недавна, “О, о! І таке диво не одне на Майдані/Груші було. І я знаю принаймні частину будівничих - не те, щоб особисто, але серед них були ролевики ...”, *Facebook*, 21 листопада 2022, <https://www.facebook.com/groups/2209354815979886/permalink/3233855773529780/?rclid=xXVlvxJcpXPluewK>

⁶² “На Грушевського застосовують катапульту (ФОТО, ВІДЕО),” *Mukachevo.net*, 20 січня 2014, доступ отримано 17 липня 2025, https://mukachevo.net/news/na-grushevskoho-zastosovuiut-katapultu-foto-video_86849.html.

⁶³ Espresso.TV, “Беркут” розбирає катапульту протестантів,” *YouTube*, відео, 20 січня 2014, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=haO7s3nHEaI>.

⁶⁴ “На Грушевського випробували катапульту,” *УНІАН*, 20 січня 2014, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.unian.ua/politics/874458-na-grushevskoho-viprobuvai-katapultu.html>.

⁶⁵ Дмитро Ларін, Влад Мусієнко, Ганна Грабарська, Влад Содель, Артем Жавроцький, Eric Bouvet, “Найкращі фото часів ЄвроМайдану,” *Українська правда*, 20 листопада 2014, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/11/20/7044675/>

⁶⁶ Bloomka, “Леголас на Майдані,” *Tochka.net*, 25 січня 2014, access 18 липня 2025, <https://fun.tochka.net/pictures/66226-legolas-na-maydane/>.

Роль самого Сарумана на одній із таких картинок була відведена сенатору Джону Маккейну⁶⁷, який у грудні 2013 р. відвідав Україну та поспілкувався з мітингувальниками на Майдані Незалежності⁶⁸.

Іл. 3. Порівняння Майдану з Ізенгардом, березень 2014 р.

Оригінальний погляд на революційні події в Україні взимку 2013–2014 роках виразив польський журналіст Земовіт Щерек, який весною 2013 р. опублікував книгу гонзо-репортажів із подорожей Україною під назвою “Прийде Мордор і нас з’їсть”⁶⁹. “Думаю, що слов’яни для Заходу є тим, чим для мешканців Толкінового Середзем’я був Мордор [...] тут реалізується західний стереотип чогось темного, хаотичного, хамської, брутальної реальності, яка використовує насильство замість підтримання суспільного ладу”⁷⁰ – пояснював він назву своєї книжки. У самій книзі Мордор явно асоціюється з Росією, але, розповідаючи про свою подорож до Запоріжжя, З. Щерек і його описує як частину Мордору. Наприкінці січня – на початку лютого 2014 р. у інтерв’ю для сайту *culture.pl*. З. Щерек охарактеризував Україну як “Мордор, який пробує вирватися з Мордору”⁷¹. Схожу точку зору на Революцію гідності висловив британський політолог Ендрю Вілсон, порівнюючи режим В. Януковича із Мордором, а його посіпак із орками⁷².

На сьогодні уже практично неможливо встановити, хто і коли започаткував традицію називати орками російських солдат, які у 2014 р. вторглися у Крим, а потім і на Донбас. Чимало сайтів, сторінок, інтернет-форумів і пабліків у соцмережах відтоді, на жаль, були видалені чи приховані. Найраніше порівняння російських військових із орками, яке вдалося віднайти, міститься у російськомовному відеоролику “Путін – Саурон, Крим – Пустка Смога!”, датованому 29 березня 2014 р.⁷³ Там кадри з українськими і російськими політиками та окупантами в Криму озвучені репліками із кінофільму “Хоббіт”. Коли на екрані з’являється солдат без знаків розрізнення на тлі моря, лунають слова “Ці землі кишать орками”⁷⁴. Розповідь про зростання загрози з боку орків продовжується під нарізку кадрів із російськими окупантами у Криму⁷⁵.

До популяризації аналогій між Росією та Мордором значною мірою спричинилася світлова інсталяція “ока Саурона”, яку 11–13 грудня 2014 р. можна було спостерігати над однією із башт ділового центру “Москва-сіті”. Арт-об’єкт був задуманий як реклама останнього фільму із трилогії “Хоббіт”, який вийшов у російський прокат саме 11 грудня 2014 р. Ідея викликала шквал обурення з боку російських державно-патріотичних активістів і релігійних діячів, відтак, інсталяцію перенесли

⁶⁷ Андрей Клецкий “‘Властелин колец’ и Евромайдан,” *JoyReactor: Арда*, 28 декабря 2013, доступ получено 18 июля 2025, <https://arda.reactor.cc/post/1102465?rapetime>, [Изображение со сравнением Майдана с Изенгардом и логотипа ВО “Свобода” с “Белой рукой” Сарумана], *SafeReactor*, 6 марта 2014, доступ получено 18 июля 2025, <https://safereactor.cc/post/1202953>

⁶⁸ “Сенатор США побачився з опозицією і владою та сховався на Майдан,” *Українська правда*, 14 грудня 2013, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.pravda.com.ua/news/2013/12/14/7006920/>.

⁶⁹ Janusz R. Kowalczyk, “Przyjdzie Mordor i nas zje, czyli tajna historia Słowian,” *Culture.pl #literatura*, dostęp uzyskano 17 lipca 2025 <https://culture.pl/pl/dzielo/ziemowit-szczerek-przyjdzie-mordor-i-nas-zje-czyli-tajna-historia-slowian>.

⁷⁰ Mikołaj Gliński, “Szczerek: Mordor próbuje wyrwać się z Mordoru [wywiad],” *Culture.pl #literatura*, 30 stycznia – 3 lutego 2014, dostęp uzyskano 17 lipca 2025, <https://culture.pl/pl/artykul/szczerek-mordor-probuje-wyrwac-sie-z-mordoru-wywiad>

⁷¹ Ibidem

⁷² Олексій Ясь, “Росія як Мордор: фентезійні алюзії у сучасних воєнних наративах,” 11.

⁷³ Tevtat Dzeko, “Путин – Саурон, Крым – Пустошь Смауга!” *YouTube*, видео, 29 марта 2014, доступ получено 18 июля 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=mnaf3ik38ja>.

⁷⁴ Там же, 1:11.

⁷⁵ Там же, 1:26 – 1:38.

у віртуальний простір: побачити над хмарочосом “око Саурана” можна було виключно через камеру смартфона⁷⁶. Цей інцидент широко висвітлювався в ЗМІ цілого світу, зокрема, й в Україні. Так, на сайті news.bigmir.net 9 грудня 2014 р. з'явилася стаття із заголовком “Москва – це Мордор: над столицею Росії з'явиться Око Саурана”⁷⁷.

Цікаво, що під час “перепису населення”, який російська окупаційна адміністрація провела у Криму на початку 2015 р., деякі респонденти ідентифікували себе як гобіти, ельфи і навіть орки⁷⁸. Можна припустити, що, принаймні, частина цих відповідей була своєрідним політичним маніфестом.

Принагідно варто звернути увагу на дві протилежні тенденції у використанні термінів “орки”, “Мордору і тому подібних алюзій на твори Дж. Толкіна у контексті російсько-української війни.

Більшість українців, які називають росіян орками, особливо після 2022 р., ясна річ, не є толкіністами і не орієнтуються у деталях сюжету “Володаря перснів”. Нерідко слово “орки” сприймається ними просто як синонім до слова “росіянин”, а “Мордор” – до слова “Росія” і не більше того. Прикладом тут можуть слугувати новинні заголовки як от: “Орки наступають, щоб форсувати річку Сіверський Донець”⁷⁹. Апофеозом такого підходу, мабуть, варто вважати відеокліп на пісню Павла Зіброва “Мертві орки не гудуть”, випущений у листопаді 2022 р. На слові “орки” алюзія на творчість Дж. Толкіна у тексті пісні закінчується. Натомість у анімаційному відеокліпі П. Зібров у образі Джона Рембо обстрілює бджолами свинку та собачку у солдатських касках із російською символікою⁸⁰. Подекуди втрачається навіть номінальний зв'язок із творчістю Дж. Толкіна. До прикладу, у січні 2024 р. львівський спортивний тренер Станіслав Онишук, обурений тим, що Міжнародний олімпійський комітет дозволив російським спортсменам брати участь у Зимових олімпійських іграх під нейтральним прапором, опублікував на своїй сторінці у Фейсбук згенеровані штучним інтелектом зображення орків-спортсменів, обляпаних кров'ю⁸¹. Ці орки зовсім не були схожі на істот, описаних Дж. Толкіном у книжках і зображених П. Джексоном у фільмах – зелений колір шкіри та специфічні ікла “орків-олімпійців” чітко демонструють їхню належність до раси орків із гри “Варкрафт” або “Вархаммер”. Ясна річ, подібні алюзії не є чимось поганим чи забороненим. Однак, у всесвіті “Варкрафт”, на відміну від “Володаря перснів”, орки не є суто негативними персонажами, відтак порівняння росіян із ними є менш однозначним і менш виграшним для українців.

Набагато цікавішими є ширші аналогії із всесвітом “Володаря перснів”, створені фанатами-толкіністами чи просто знавцями творів Дж. Толкіна. У цій категорії варто окремо виділити порівняння географії Східної Європи та Середзем'я у контексті російсько-української війни. Так, у липні 2014 р. вийшла пісня Андрія Лободи із гурту “Хорта” “Пам'ятаєш (За Чонгаром зима)”, присвячена українському Криму. У пісні є наступні слова: “Тіні зелені на пляжах спустілих, / ніби орки, що зайняли Оськіат”⁸². У творах Дж. Толкіна Оськіат – перша столиця Гондору, захоплена урук-хаями (різновидом орків) напередодні Війни Персня.

Чимало таких порівнянь можна зустріти на сторінках тематичних інтернет-спільнот у соцмережах. На початку війни, у 2014–2017 роках однією із найпопулярніших соціальних мереж в Україні був російський сайт “Вконтакті”. На цій платформі діяли (і досі існують) такі тематичні групи, як

⁷⁶ “Почему ‘Око Саурана’ на Москва Сити войдет в учебники как пример отличного PR,” *AdIndex*, 15 декабря 2014, доступ получено 17 июля 2025, <https://adindex.ru/publication/opinion/criticism/2014/12/15/118446.shtml> Аліса Титко, “Око Саурана все же заглохло над ‘Москвой-Сити’,” *Комсомольская правда в Москве*, 13 декабря 2014, доступ получено 17 июля 2025, <https://www.msk.kp.ru/daily/26320.7/3199067/>

⁷⁷ Максим Григорьев, “Москва/ –/ это Мордор: Над столицей России появится Око Саурана,” *bigmir.net*, 9 декабря 2014, доступ получено 17 июля 2025, <https://news.bigmir.net/life/4653108-moskva-e-to-mordor-nad-stolicej-rossii-poyavitsya-ok-saurona>

⁷⁸ “В Крыму обнаружили эльфов, гоблинов и марсианина,” *Lenta.ru*, 19 марта 2015, доступ получено 17 июля 2025, <https://lenta.ru/news/2015/03/19/krymetnos/>

⁷⁹ Катерина Турубара, “Орки наступають, щоб форсувати річку Сіверський Донець,” *ТелеграфЪ*, 21 травня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <http://evora.patrioty.org.ua/blogs/vorohiv-ne-mozhna-nedootsiniuvaty-boiets-ato-pro-vazhkyi-urok-viiny-na-donbasi-228109.html>

⁸⁰ Павло Зібров, “Павло Зібров - Мертві орки не гудуть,” *YouTube*, відео, 8 листопада 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=JYwt1tkgXT0>

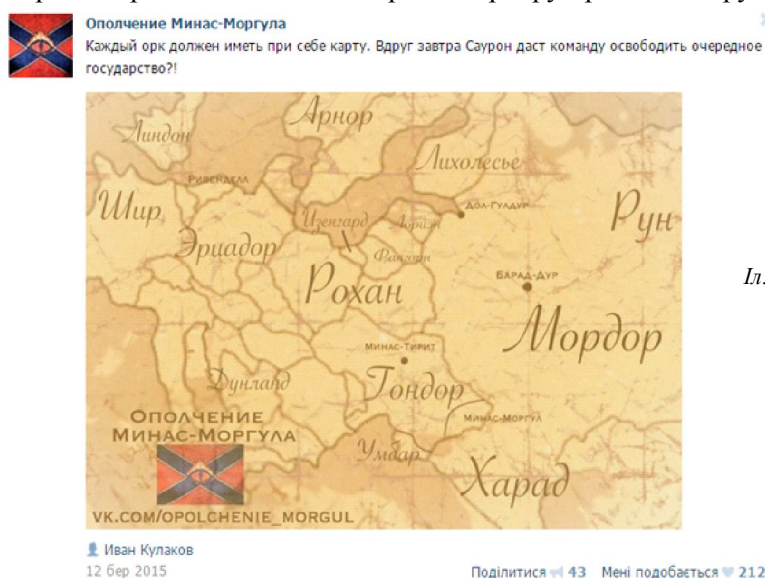
⁸¹ Станіслав Онишук, “Bonjour ‘Neutral’ athletes at the Paris 2024 Olympics #Paris2024 #Paris,” Facebook, 23 January 2024, accessed 17 July 2025, https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02TcS2U7KrTu1Fut7QWxoxH7qtomBehD2BCVbt3eXwCdVQJktnb8HHp1utfQNHbUdEQl&id=100001515652048

⁸² Hortaau, “Андрій Лобода (Хорта) – Пам'ятаєш (За Чонгаром зима),” Soundcloud, 8 липня 2014, доступ отримано 17 липня 2025, <https://soundcloud.com/hortaau/4n2mv0lhtl5d>

“Ополчення Мінас-Моргула” (назва і весь контент російськомовні, створена 2 лютого 2015 р.)⁸³ і “Гондорська хунта” (назва і більшість контенту україномовні, створена 22 травня 2016 р.)⁸⁴ В описі групи “Гондорська хунта” сказано: “В час коли частину Ітілієнської області на сході Гондору окуповано мордорськими військами і там створено два маріонеткових псевдокоролівства (Мінас Моргульська і Лунгбурзька народні республіки), а напівпідземелля Кири́м-дум в Чорно-Морії віджато орками, спільнота Гондорська Хунта являється єдиним об’єктивним освітлювачем інформації в Середзем’ї! Група створена у відповідь на спотворення інформації спільнотою ‘Ополчение Минас-Моргула’”. Як бачимо, творці групи не просто називали росіян орками, а Росію Мордором. Уже в назві спільноти є чітка ідентифікація України з Гондором, ключовим противником Мордору під час Війни Персня. Після початку російсько-української війни саме ця аналогія стала найпопулярнішою, майже витіснивши порівняння України з Широм і Роганом. Донбас у тексті названий “Ітілієнською областю”. У творах Дж. Толкіна Ітілієн дійсно був частиною Гондору, допоки його не завоювали назгули. Гондорську фортецю Мінас-Ітіль вони перейменували на Мінас-Моргул і населили її урук-хаями⁸⁵. Відтак, аналогія між Донецьком та Мінас-Моргулом цілком підходить до цієї сюжетної канви. “ЛНР” у тексті перейменовано у Лунгбурзьку народну республіку, проте, у “Володарі перснів” немає топоніму “Лунгбург”. Тут йдеться, скоріш за все, про Лугбурц, так на чорному наріччі називали Барад-Дур. Переважно автори аналогій між Середзем’ям та Європою порівнюють Барад-Дур, по суті, столицю Мордору, із Москвою, однак, синонімічний термін Лугбурц закріпився за Луганськом, вочевидь, через схожість звучання. Натомість, Кири́м-дум і Чорно-Морія, є вигаданими стилізаціями українських географічних назв.

Братня до “Гондорської хунти” група “Ополчення Мінас-Моргула” як основний метод своєї діяльності використовувала сарказм. Судячи із назви, на перший погляд можна було б подумати, що група була антиукраїнською. Однак, публікуючи нібито антиукраїнські повідомлення, її автори, насправді, висміювали сепаратистів і російських загарбників, використовуючи аналогії із творами Дж. Толкіна. У 2024 р. група була перейменована на “Велика Мордорська Наддержжава” (“Великая Мордорская Сверхдержава”), і в 2025 р. змінила тематику своєї діяльності.

У 2015 р. на сторінці спільноти було розміщено карту Східної Європи, стилізовану під карту Середзем’я⁸⁶ (див. іл. 4). Україна на карті була підписана як Гондор, Росія як Мордор, Москву досить традиційно замінили на Барад-Дур, а Санкт-Петербург – на Дол-Гульдур. Територія ОРДЛО значилася як Мінас-Моргул. Натомість Крим порівнювали з Умбаром. У творах Дж. Толкіна Умбар – це колишнє нуменорське портове місто, правителів якого Саурон переманив на свій бік. Під час Війни Персня умбарські пірати воювали на стороні Мордору проти Гондору.

Іл. 4. Карта Східної Європи, стилізована під карту Середзем’я

⁸³ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], *ВКонтакте*, доступ отримано 18 лютого 2025, <https://vk.com/neofalkland>

⁸⁴ Гондорська хунта, *ВКонтакте*, доступ отримано 18 лютого 2025, <https://vk.com/gondorhunta?from=groups>

⁸⁵ “Ітілієн,” *Silmarillion Fandom*, доступ отримано 17 лютого 2025, https://silmarillion.fandom.com/uk/wiki/Ітілієн#cite_note-3-22.

⁸⁶ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], “Каждый орк должен иметь при себе карту. Вдруг завтра Саурон даст команду освободить очередное государство?!”, *ВКонтакте*, 12 лютого 2015, доступ отримано 18 лютого 2025, https://vk.com/wall-86607052?offset=500&own=1&z=photo-86607052_356506111%2Falbum-86607052_00%2Frev

[illegible]

Дійсно, у “Володарі перснів” згадувалася фортеця Геннет Аннун (Вікно на Захід), яка справді вважалася форпостом Гондору в Ітілієні. До публікації була долучена російськомовна карта України-Гондору та сусідніх країн із нанесеними на неї географічними назвами Середзем’я (див. іл. 5). Так, Галичину автори чомусь підписали як Східний Роган, при цьому Роганом на карті названо Польщу. Київ було уже традиційно перейменовано на Мінас-Тіріт, натомість, Харків став Осгіліатом, очевидно, завдяки міфу про “першу столицю”. Річку Дніпро очікувано порівняли з Андуїном, найбільшою рікою Середзем’я.

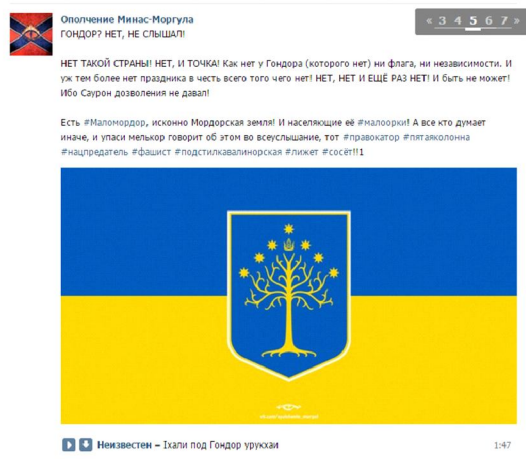
На продовження цієї політично-фентезійної картографії у вересні 2022 р. художник із Кривого Рогу із нікнеймом “pro101men” опублікував власний англomовний варіант карти України під назвою “Середзем’я Східної Європи”⁹⁰ (див. іл. 6). Загалом, ця карта схожа на описану вище мапу з групи “Гондорська хунта”. Із відмінностей варто відзначити, що Львів перейменовано у Калемберг (на честь гондорського міста Калембел), Севастополь підписано як Умбар, Геннет Аннун “перенесено” до Чернігова чи Новгород-Сіверського (важко розібрати), натомість Маріуполь названо Еделондом на честь ельфійського порту на півострові Белфалас у Гондорі. Херсон на карті з 2022 р. найменований Пеларгіром на честь гондорського портового міста, розташованого у дельті Андуйну. Під час Війни Персня місто було захоплене умбарськими піратами, але, врешті, звільнене Арагорном. На карті “Гондорської хунти Пеларгіром назване місто Дніпро. Очевидно, автори опиралися на події 2014 р., коли, як вважається, місто опинилося в зоні сепаратистської небезпеки, проте зберегло єдність і не допустило антидержавних інцидентів⁹¹.

⁹¹ Юлія Рацибарська, «Хто і що зупинило наступ «руської весни» на Дніпро?» *Радіо Свобода*, 5 травня 2017, доступ отримано 17 липня 2025, <http://www.radiosvoboda.org/a/28469474.html>

Іл. 6
Середзем'я Східної Європи.
Робота художника "pro101men"

Окрім аналогій із географією Середзем'я, творці тематичних спільнот у соцмережах створювали і досі створюють багато іншого оригінального контенту. Так, схоже, що саме адміністрація групи "Ополчення Мінас-Моргула" у 2015 р. придумала помістити на синьо-жовтий прапор герб Гондору (Біле дерево) в українських національних кольорах⁹² (див. іл. 7). Також вони потрактували Георгіївську стрічку

Іл. 7. Синьо-жовтий прапор з гербом Гондору
(Білим деревом) у пості групи "Ополчення Мінас-Моргула"
за липень 2015 р.

як принт скопійованого безліч разів зображення Ока Саурона⁹³. Окрім того, спільнота регулярно публікувала перефразовані цитати В. Путіна, до прикладу: "Кордони Мордору ніде не закінчуються", Саурон, Владика Мордору, підкорювач Середзем'я"⁹⁴. У 2015–2018 роках у Твіттері діяла споріднена з "Ополченням..." сторінка під назвою "AZOGharchenko"⁹⁵. Її назва походить від імені Олександра Захарченка, псевдоголови "Донецької Народної Республіки" та імені орка Азога, який оголосив себе правителем Морії, гномського королівства, завойованого орками. Автори "Ополчення..." також помітили схожість між логотипом бригади "П'ятнашка", що воювала на боці самопроголошених "республік" Донбасу та "Білою рукою" Сарумана⁹⁶. Справа в тому, що у "П'ятнашку" вступило чимало бійців із самопроголошеної "Республіки Абхазії", на прапорі якої зображена біла долоня на червоному тлі. Саме цей символ і розмістили на емблемі бригади. У серпні 2015 р. "Ополчення..." опублікувало оригінальне трактування відомого українського шеврону "Укроп", де дві гілочки кропу були потрактовані як Дерева Валінору, Телперіон і Лаурелін, які, згідно з "Сильмариліоном", освітлювали

⁹² Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], "ГОНДОР? НЕТ, НЕ СЛЫШАЛИ!" ВКонтakte, 23 августа 2015, доступ получено 18 июля 2025, https://vk.com/wall-86607052_10032

⁹³ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], "Порой случается, что молодые Орки..." ВКонтakte, 13 мая 2015, доступ получено 18 июля 2025, https://vk.com/wall-86607052_7903

⁹⁴ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], "Это знак, братья! Точите топоры и ятаганы, заживайте свои обрубки, время нового КРЕСНОГО поХОДА пришло!" ВКонтakte, 25 ноября 2015, доступ получено 17 июля 2025, https://vk.com/neofalkland?z=photo-86607052_456239045%2F178b84afb758730902

⁹⁵ @AZOGharchenko, X, доступ отримано 17 липня 2025, <https://x.com/azogharchenko>

⁹⁶ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], "Совпадение? Не думаю.(с)," 19 октября 2016, доступ получено 15 июля 2025, https://vk.com/wall-86607052_13579

країну валарів до утворення Сонця і Місяця⁹⁷. На шевроні було поміщено напис “Валар” замість “Укроп”⁹⁸.

На сьогодні творці та поціновувачі паралелей між творчістю Дж. Толкіна та реаліями російсько-української війни зосереджуються у Х (колишньому Твіттері) на сторінці “Middle-earth of Eastern Europe” (“Середзем’я Східної Європи”, 11.9 тис. підписників)⁹⁹, у Фейсбукі в спільнотах “Експедиції Більбо Бегінса” (651 підписник)¹⁰⁰, “Auta I lome: про світи Толкіна/Толкієна українською мовою (1.7 тис. підписників)¹⁰¹, “Фентезі проєкт Аль Мор” (17 тис. підписників)¹⁰² та у Телеграмі на каналі “Гобіт, гном та Самотня гора | Толкін українською” (452 підписники)¹⁰³ тощо.

Цікавим прикладом переосмислення творів Дж. Толкіна в умовах російсько-української війни є п’єса Олега Болдирева (позивний Мартін Брест) під назвою “Дванадцять друзів Леголаса”, де він описав свій досвід перебування в зоні АТО у складі 41-го окремого мотопіхотного батальйону. Уривки п’єси автор публікував на своїй сторінці у Фейсбукі починаючи з 1 січня 2016 р.¹⁰⁴, згодом вона вийшла друком в антології “14 друзів хунти”¹⁰⁵. Автор продемонстрував обізнаність з творами Дж. Толкіна, зокрема, із “Сильмариліоном”, однак, у своєму тексті він описав не епічну фентезійну реальність, а справжні будні українських військових. Тематичну атмосферу задали позивні бійців: Леголас, Фродо (із яким, схоже, асоціює себе сам автор), Балін, Двалін, начштабу Арагорн, комбат Боромир, перший засутпник комбата майор Фарамір тощо. Ноутбуки, мобільні телефони та рації фігурують у тексті під загальною назвою “палантир”, ПКМ (кулемет Калашникова модернізований) названий арбалетом, а танк – мамонтом, хоча у творах Дж. Толкіна присутні не мамонти, а “мумики” або “оліфанти”, явно представники родини слонових, але без чіткої прив’язки до реального біологічного виду. Автор досить вільно поводить із логікою сюжету. Так, у складі ельфійської когорти є “Старший Назгул”, у ельфійській центурії служить гоблін. Зрештою, не дуже “канонічними” для Середзем’я є такі терміни як “когорта” чи “центурія”.

Географічні назви у п’єсі також замінені на фентезійні. Так, у тексті фігурує село Староельф’я Мінас-Тірітського району Гондорської області. Скоріш за все, під цією назвою криється село Старогнатівка Волноваського району Донецької області, поблизу якої знаходилися позиції 41-го окремого мотопіхотного батальйону¹⁰⁶. Своєму підрозділу Мартін Брест також присвоїв тематичну назву: “41-а окрема кінно-піхотна ельфійська центурія Збройних сил Середзем’я”. Взоруючись на справжній шеврон свого батальйону, автор розробив проєкт нашивки з фентезійною назвою¹⁰⁷ (див. іл. 8). Таких нашивок було виготовлено близько 20 штук, і вже з середини січня 2016 р. О. Болдирев та його побратими мали можливість носити їх на своїх одностроях. Також взимку 2016 р. було надруковано прапор Когорти¹⁰⁸, незабаром з’явилися футболки¹⁰⁹ та чашки¹¹⁰. Волонтери

⁹⁷ Джон Рональд Руел Толкін, *Сильмариліон*, пер. З англ. К. Онішук. (Львів: Астролябія, 2008), 26.

⁹⁸ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], “Кто бы сомневался! Вот истинный виновник всех наших бед...” 14 августа 2015, доступ получено 15 июля 2025, https://vk.com/wall-86607052_9947.

⁹⁹ @Me_of_EE (Middle-earth of Eastern Europe), X, accessed 18 July 2025, https://x.com/me_of_ee.

¹⁰⁰ Експедиції Більбо Бегінса, Facebook, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/tolkienexcursion/>.

¹⁰¹ Auta I lome: про світи Толкіна/Толкієна українською мовою, Facebook, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/2209354815979886>.

¹⁰² Фентезі проєкт Аль Мор, Facebook, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.facebook.com/projectallmor>.

¹⁰³ гобіт, гном та Самотня гора | Толкін українською, Telegram, доступ отримано 17 липня 2025, https://t.me/Tolkiens_Myths.

¹⁰⁴ Мартин Брест, “Пієса. В трех частях. Часть первая,” Facebook, 1 января 2016, доступ получено 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1650911138467159&set=a.1459866827571592.1073741828.100006448650648>.

¹⁰⁵ Виктор Трегубов и др., *14 друзей хунты*, антология. (Киев: ДИПА, 2017), 334.

¹⁰⁶ Evora, ““Ворогів не можна недооцінювати”: боєць АТО про важкий урок війни на Донбасі,” *Патріоти України*, 2 травня 2018, доступ отримано 17 липня 2025, <https://evora.patrioty.org.ua/blogs/vorohiv-ne-mozhna-nedootsiniuvaty-boiets-ato-pro-vazhkyi-urok-viiny-na-donbasi-228109.html>.

¹⁰⁷ Мартин Брест, “АТО в Средиземье. Часть вторая, глава вторая,” Facebook, 8 января 2016, доступ получено 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1653153708242902&set=a.1459866827571592.1073741828.100006448650648>.

¹⁰⁸ Мартин Брест, “Первый флаг второй эльфийской уезжает с ноля,” Facebook, 11 февраля 2016, доступ получено 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1665203807037892&set=a.1459866827571592.1073741828.100006448650648>.

¹⁰⁹ Мартин Брест, “Андрей Хоманчук #Каптерка Спасибо, друже. Они прекрасны)),” Facebook, 11 апреля 2016, доступ получено 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/martin.brest.456378/posts/pfbid02JarehGSLorniyYRPeX9h1vxNPBk4QWN1Eq4a1YNrcE5G6dMV5MxhinoMAUJT9Rbkl>.

¹¹⁰ Мартин Брест, “Андрей Хоманчук #Каптерка Ай спасибо!!!),” Facebook, 24 мая 2016, доступ получено 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1710340192524253&set=a.1459866827571592.1073741828.100006448650648>.

Іл. 8. Шеврон “41-ої окремої кінно-піхотної ельфійської центурії Збройних сил Середзем’я”, розроблений Мартіном Брестом у січні 2016 р.

надсилали бійцям консерви з тематичними наклейками (“Сніданок ельфа”¹¹¹ тощо¹¹²). У травні того ж року військові “ельфійської когорти” підірвали ворожу БМП коло с. Новотроїцьке. Тоді, в період позиційної війни, це було неординарною подією в масштабах країни. Відтак, 27 травня солдатам подзвонив особисто Президент П. Порошенко і подякував бійцям “другої когорти сорок першої кінно-піхотної центурії” за збиття “мордорського” БТР¹¹³. “У хлопців чудове почуття гумору. Тільки так ми зможемо перемогти “Мордор”, – написав він у своєму Фейсбуці¹¹⁴. Це не вперше П. Порошенко вжив термін “Мордор”. За рік до того, 24 серпня 2015 р., у промові він говорив: “Новоросія – такий же міф, як у відомого письменника Толкієна, країна Мордор”. Це порівняння суперечило усталеним уявленням про місце Донбасу на карті Середзем’я. Відтак, сторінка “UA NATO LEGION” у Твіттері вступила у полеміку: “У “ДНР” назвали маренням порівняння Новоросії з Мордором. Адже всім відомо, що Мордор – це росія. А Новоросія – новомордор”¹¹⁵.

Більшість бійців “2 ельфійської когорти” демобілізовано у липні 2016 р., і на цьому її історія закінчилася¹¹⁶. У травні 2022 р. Мартін Брест приєднався до закликів не називати російських солдат

орками. “Вони – не “орки”. Не “мордорці”. Тим паче не “рашисти”. Вони – росіяни. Все.[...] Бо ніби ось є рашисти, ось вони – негідники. А є прості росіяни, вони ніби й нічого, о – заявив О. Болдирєв¹¹⁷. У відповідь на зауваження, що він “сам першим почав називати росіян орками і інших заразив”, Мартін Брест відповів, що тоді була інша ситуація¹¹⁸.

Важливою подією, яка каталізувала порівняння російсько-української війни з Війною Персня, був візит на Донбас актора і посла доброї волі ЮНІСЕФ Орlando Блума (Леголас у кінотрилогіях П. Джексона). У квітні 2016 р. він відвідав українські садочки та школи, спілкувався з їх вихованцями¹¹⁹, а згодом випустив відеоролик з рекомендаціями щодо мінної безпеки для дітей¹²⁰. З цього приводу українська інтернет-спільнота створила чимало фотоколлажів¹²¹ та карикатур¹²², які зображали Леголаса, що бореться із орками-сепаратистами.

¹¹¹ Мартін Брест, “Ярослав Головченко спасибо, друже. Нас порвало...)))”, *Facebook*, 29 февраля 2016, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1672106533014286&set=a.1459866827571592.1073741828.100006448650648>.

¹¹² Мартін Брест, “Это было мерзкое настроение. Очередного дождливого дня. Пока мы не открыли посылку” *Facebook*, 6 июня 2016, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1BfXZmK6Fy/>.

¹¹³ Мартін Брест, “#ДиалогивАТО ... Vasily Exdancer положил трубку на аппарат и остался сидеть на патронном ящике...” *Facebook*, 27 мая 2016, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/100006448650648/videos/1711234029101536/>.

¹¹⁴ Мартін Брест, “Я не буду интриговать дальше. Да, я хотел написать пост вечером...” *Facebook*, 26 мая 2016, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/share/16u2tAuxET/>.

¹¹⁵ Александр Бобраков-Тимошкин, ““Удачи Украине и нам всем”: поздравления с Днем независимости,” *Радио Свобода*, 24 августа 2015, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.svoboda.org/a/27206084.html>.

¹¹⁶ Мартін Брест, “Вот, собственно говоря, и все.” *Facebook*, 26 мая 2016, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1731837370374535&set=a.1459866827571592.1073741828.100006448650648>.

¹¹⁷ Мартін Брест, “Чому українці не повинні називати росіян ‘орками’ і ‘рашистами,’” 24 Канал, 30 травня 2022, доступу отримано 17 липня 2025, https://24tv.ua/chomu-ukrayintsi-ne-povinni-nazivati-rosiyan-orkami-rashistami_n1991086.

¹¹⁸ Мартін Брест, “Перестаньте, пожалуйста, стыдиться своей ненависти...” *Facebook*, 29 мая 2022, доступу отримано 18 июля 2025, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3241141742777416&set=a.1459866827571592>.

¹¹⁹ Лариса Волошка, “Як Орlando Блум їздив по Донбасу. ФОТО, ВІДЕО,” *Новинарня*, 4 травня 2016, доступу отримано 17 липня 2025, <https://novynarnia.com/2016/05/04/yak-orlando-blum-yizdiv-po-donbasu-foto-video/>.

¹²⁰ “Голлівудський актор Орlando Блум закликав дітей Донбасу дбати про безпеку,” *Українська правда*, 13 серпня 2016, доступу отримано 17 липня 2025, <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/13/7117677/>.

¹²¹ “Що Орlando Блум робить на кордоні з Мордором (ФОТОЖАБИ),” *Депo.ua*, 28 квітня 2016, доступу отримано 17 липня 2025, <https://www.depo.ua/ukr/life/shcho-orlando-blum-robit-na-kordoni-z-mordorom-fotozhabi-28042016152200>.

¹²² @nightseparator “Леголас и Орки. Где-то на Донбассе. Картина маслом,” X, 28 апреля 2022, доступу отримано 18 июля 2025, <https://x.com/nightseparator/status/725766642303651840>.

Поступове зниження інтенсивності бойових дій на Донбасі та перехід війни у затяжну фазу призвели до того, що у 2017–2022 роках аналогії між російсько-українським протистоянням і сюжетами творів Дж. Толкіна практично зникли з інформаційного поля. На фронті продовжувалися боєз'їзнення, але без переможних наступів і блискучих операцій, які якнайкраще підходили б для порівняння з епічним твором. Навпаки, за свідченням журналістів, життя українських солдатів було сповнене нудьги та рутини¹²³. Нечисленні інфоприводи трансформувалися у жарти на толкінську тематику хіба що в спеціалізованих групах на зразок “Ополчення Мінас-Моргула”.

Ситуація змінилася після початку широкомасштабного вторгнення. Щоденний героїзм українських вояків і цивільних громадян, а також переконання, що українці на стороні добра ведуть екзистенційну боротьбу зі злом, стали основою для нової хвилі аналогій із творами Дж. Толкіна. Офіційна аналітика Гугла зафіксувала різке зростання кількості пошукових запитів на тему “орки” в українському сегменті Інтернету, починаючи з лютого 2022 р. Пікова популярність цього слова у пошуковику припала на квітень 2022 р., після чого пішла на спад. Підвищений суспільний інтерес до слова “орки” зберігався до вересня 2023 р., а потім опустився до значень, характерних для періоду до широкомасштабного вторгнення¹²⁴. Така ж тенденція спостерігалася і щодо пошукового запиту “Мордор” з тією відмінністю, що інтерес до цього терміну серед українських користувачів почав плавно зростати ще від середини 2019 р.¹²⁵ При цьому жодне з цих слів так і не ввійшло у топ-10 пошукових запитів українців за 2022 р.

Чи не першою державною структурою, яка в офіційній комунікації після широкомасштабного вторгнення вжила термін “орки” відносно росіян, були Сухопутні війська ЗСУ. Дослідник О. Ясь, навів цитату із їхньої фейсбук-сторінки від 25 лютого 2022 р.: “Орки з Мордору несуть страшні втрати!”¹²⁶.

Уже 27 лютого 2022 р. розважальний інтернет-проект “Goni мемаси” опублікував зображення урук-хая Луртца, у якого на лобі поверх “Білої руки” Сарумана було накреслено російський символ “Z”¹²⁷. Зовсім скоро порівняння росіян з орками стало настільки поширеним, що до нього почали вдаватися навіть поважні митці старшого покоління. Поет Олександр Ірванець написав власний варіант слів до відомої пісні “Києве мій”, а Віктор Морозов 12 березня 2022 р. заспівав її під гітару. У пісні були такі рядки: “Здатись оркам дебільним? І думать не смій! Ти залишишся вільним, Києве мій!”¹²⁸.

У згадуваному вже пабліку “Goni мемаси” 7 березня 2022 р. з’явився мем-комікс, у якому в контексті російсько-української війни переосмислювали кадри двобою між Еовін і крилатим назгулом під час Битви на Пеленорських полях із “Володаря перснів” П. Джексона¹²⁹. Згідно з сюжетом, назгул майже переміг Еовін у двобої і звернувся до неї, не здогадуючись, що перед ним жінка: “Який дурень! Жоден смертний муж мене не здолає”. “А я не муж,” – відповіла вона і вбила Короля-Чарівника.¹³⁰ Цей сюжет в подальшому неодноразово використовувався для зображення непередбачуваної сили українського опору російській агресії. Особливої популярності вже у 2023 р. набув мем, у якому діалог Еовін і назгула звучав так: “–Мене не зупинить жодне НАТО! –А я не НАТО. Я – Україна!”¹³¹.

У середині березня український ілюстратор і геймдизайнер Андрій Роща створив три малюнки-комікси, де у стилістиці, близькій до “АТО в Середзем’ї” Мартіна Бреста зобразив членів Братства Персня у ролі українських солдатів¹³². На одному із малюнків, серед іншого, відтворено відомий

¹²³ Mike Eckel, Maryan Kushnir, “On The Front Line With The ‘Badgers’: In The Trenches, A Ukrainian Unit Waits – And Fights Boredom,” *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 4 february 2022, accessed 17 July 2025, <https://www.rferl.org/a/ukraine-trenches-bunkers-life-boredom-russia-attack/31686739.html>.

¹²⁴ Google Trends, “Орки, пошуковий термін,” 1 січня 2009 – 12 липня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://surl.li/znkvrx>.

¹²⁵ Google Trends, “Мордор, пошуковий термін,” 1 січня 2009 – 12 липня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://surl.li/axqjux>.

¹²⁶ Олексій Ясь, “Росія як Мордор: фентезійні алюзії у сучасних військових наративах,” 15.

¹²⁷ Goni мемаси, “Орки,” *Telegram*, 27 лютого 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://t.me/gonimems/3113>.

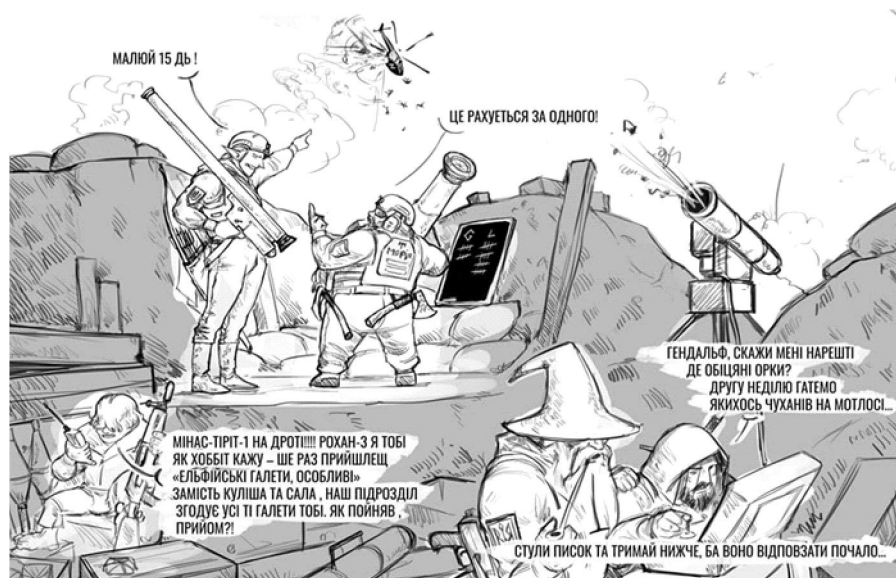
¹²⁸ vicmor3, “Києве мій (My Dear Kyiv),” *YouTube*, відео, 12 березня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=tg9k6CKz0eQ>.

¹²⁹ Goni мемаси, “так і буде!,” *Telegram*, 7 березня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://t.me/gonimems/3155>.

¹³⁰ Пітер Джексон, “Володар перснів 3: повернення короля,” 2:47:00–2:48:00.

¹³¹ Ліна Костенко - фан-сторінка “І скаже світ...” *Facebook*, 6 березня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1U2BBVFeZZ/>.

¹³² Страждаюче Середзем’я [малюнок-комікс із Арагорном, Гандальфом, Леголасом і Гімлі], *Facebook*, 11 березня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/100461032508417/photos/a.100464262508094/133367752551078/>

Іл. 9.Комікси авторства

Андрія Році

мем із “Володаря перснів” про змагання Леголаса і Гімлі, хто вб’є більше ворогів під час битви на Пеленорських полях. У коміксі Леголас, який із ПЗРК “Стінгер” щойно збив ворожий гвинтокрил, звертається до Гімлі, який тримає “NLAW”, зі словами: “*Малой 15дв*”. Гімлі відповідає: “*Це рахується за одного*”. У подальшому у ході російсько-української війни цей мем неодноразово використовувався, зокрема, у контексті потоплення крейсера “Москва”¹³³.

Популярності також набув малюнок художника Максима Паленка, інспірований повідомленнями про російські окопи у Рудому лісі в Чорнобильській зоні відчуження¹³⁴. На малюнку обіграно кадр із фільму “Володар перснів: Братство Персня”, де Фродо і Сем зустрічали вночі у лісі ельфа Гілдора і його почет, які випромінювали ледь помітне світло. Дж. Толкін часто акцентував увагу на тому, що ельдари віддзеркалюють світло Аману, яке їм колись випало побачити, а П. Джексон відтворив це на екрані. Під малюнком наведено діалог Фродо і Сема: “– *Містере Фродо, погляньте: це ж лісові ельфи. – Це не ельфи, Сем, це російські солдати ідуть з Чорнобиля*”. Малюнок натякає на те, що росіяни отримали значну дозу радіації і тепер аж світяться від неї.

Цілу серію олійних картин під назвою “Велика Битва України з Мордором” весною 2022 р. створив художник Олег Шупляк¹³⁵. Картини зображають битву українського війська з росіянами, котрі змальовані схожими на орків із кінотрилогії “Володар перснів”. Щоправда, на більшості картин О. Шупляка українці зображені у повному металевому обладунку, під яким не видно, до якої раси Середзем’я їх відносить автор. Натомість на картині під назвою “Велика Битва України з Мордором. V3.0” фігури виписані дещо точніше, і українці там схожі, радше, на русичів, аніж на ельфів чи гондорців¹³⁶. Одна із картин цієї серії у квітні 2022 р. була використана у статті під назвою “Українські та російські шанувальники Толкіна сперечаються за спадщину “Володаря перснів” на сайті “Le Monde”¹³⁷.

Додатковим фактором, що посприяв наведенню порівнянь між Росією та Мордором, стало усвідомлення того, що росіяни самі асоціюють себе з орками. “Виявляється, орки – це самоназва росіян”, – писав політичний аналітик Сергій Грабський у своїй статті для сайту “Главком” у квітні 2022 р.¹³⁸ Генеза цього феномену заслуговує на окреме дослідження. Тут же слід підкреслити, що деякі мілітаристські налаштовані росіяни дійсно порівнюють себе і весь свій народ із орками. У російських інтернет-магазинах існує широкий вибір тематичних футболок і нашивок на військову форму із зображеннями орків і пафосними написами на зразок “*Орки не відступають, а ідуть за патронами*”¹³⁹. Є також цілий ряд доволі низькопробних літературних та музичних творів, покликаних довести, що “Володар перснів” – це “історіографія переможців, які зрозуміло в якому вигляді показують переможених. Адже якщо там мав місце геноцид (а інакше куди, вибачте, поділися після перемоги Заходу всі тамтешні народи?), тут уже втричі важливіше переконати всіх (а насамперед самого себе), що це й не люди були зовсім, а так... орки з троплями”¹⁴⁰.

?type=3&rdid=XYjuin6eqGRn0jP&share_url=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fshare%2F19JwpJeUf7%2F#; Страждаюче Середзем’я [малюнок-комікс із Арагорном і Гандальфон, що дискутують про Чорнобаївку], Facebook, 19 березня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1KyAHs4pp5/>; Andriy Roscha. Concept artist, ArtStation, accessed 17 July 2025, <https://www.artstation.com/andreyroscha>.

¹³³ Інфобійська України “Це все одно рахується за одного! (с).” X, 14 квітня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, https://x.com/i_army/status/1514627149474447362.

¹³⁴ Maksym Palenko, “...якщо хтось схоче закинути якусь копійку то сюди...” Facebook, 31 березня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid036BJ6ZbBXfthrab3LtLg7VKqsweYUf8M41GFCG38u5GKFTjuXfRM8zwNfzuQnhrhl&id=100001526330984&_rd=.

¹³⁵ olegshupliak_official, “Beating of androphages. 2022. (From the series “The Great Battle of Ukraine with Mordor”), Instagram, 21 april 2022, accessed 18 July 2025, <https://www.instagram.com/p/CcnNP7vs9cm/>; Олег Шупляк, “Велика битва України з Мордором,” доступ отримано 17 липня 2025 <https://shupliak.art/uk/gallery/2022/the-great-battle-of-ukraine-with-mordor>.

¹³⁶ olegshupliak_official, “The Great Battle of Ukraine with Mordor. (V3.0, oil in canvas, 80x150cm, 28.03-01,05 2022),” Instagram, 1 may 2022, accessed 18 July 2025, <https://www.instagram.com/p/CdBCw9gMNGU/>.

¹³⁷ Damien Leloup, “Ukrainian and Russian Tolkien fans battle over the legacy of ‘The Lord of the Rings’,” Le Monde, 23 April 2022, accessed 17 July 2025, https://www.lemonde.fr/en/pixels/article/2022/04/23/ukrainian-and-russian-tolkien-fans-battle-over-the-legacy-of-the-lord-of-the-rings_5981383_13.html.

¹³⁸ Сергій Грабовський, “Виявляється, орки – це самоназва росіян,” Главком, 8 квітня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://glavcom.ua/columns/sgrabovskiy/viyavlyajetsya-oriki-ce-samonazva-rosiyan-836439.html>.

¹³⁹ “Шеврон Орки не отступают, а уходят за патронами на липучке. Нашивка военная на одежду, цвет хаки, 8*3 см. Патч с вышивкой Shevronpogon,” Ozon, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.ozon.ru/product/shevron-oriki-ne-otstupayut-a-uhodyat-za-patronami-na-lipuchke-nashivka-voennaya-na-odezhdu-tsvet-1125146305/>.

¹⁴⁰ Кирилл Еськов, *Последний кольценосец*. (Москва: АСТ, 1999) доступ отримано 17 липня 2025, https://lib.ru/PROZA/ESKOV_K/last.txt.

До того ж, у грудні 2022 р. В. Путін вирішив подарувати лідерам країн СНД, які зібралися у Санкт-Петербурзі на неформальний саміт, вісім перснів із символікою СНД та написами “Росія” і “з новим 2023 роком”. Дев’ятий перстень президент Росії залишив собі. Попри запевнення його прес-секретаря Дмитрія Пескова, що це “*просто такий новорічний сувенір*”¹⁴¹, новина спричинила появу безлічі жартів, заснованих на паралелях із всесвітом Дж. Толкіна. При цьому В. Путіна порівнювали то із Сауроном, котрий за сюжетом “Володаря перснів” виготовив і роздав 9 перснів королям людей, то з крилатим назгулом, бо дев’ятий перстень таки залишився у нього. Володимир Зеленський у цих жартах досить органічно підійшов на роль Фродо. Олександра Лукашенка, який єдиний з усіх лідерів країн СНД привселюдно одягнув подарований йому перстень, порівняли з Голумом, а фінську прем’єр-міністерку Санну Марін, яка активно підтримувала Україну, адміністратор спільноти “Страждаюче Середзем’я” запропонували порівняти з Галадрієллю¹⁴².

На сайті видання “Le Monde” повідомлення про саміт СНД вийшло під заголовком “Владімір Путін, володар перснів”¹⁴³. Автор статті навів цитату російської політологині Єкатеріні Шульман, яка стверджувала, що Кремль цілком усвідомлював схожість між “сувенірами” і Перснями влади та цілеспрямовано вирішив вдатися до такого кроку. Можна припустити, що така “піар-акція” з боку Кремля могла бути інспірована виходом восени 2022 р. серіалу “Персні влади” від компанії Амазон.

Як свідчать наведені вище заголовки “Le Monde”, західна громадськість досить швидко довідалася про те, як українці переосмислюють свою війну крізь призму творчості Дж. Толкіна. Вище уже згадувалося про критиків такого підходу. Однак були також ті, хто солідаризувалися з українцями і самі бралися наводити паралелі з “Володарем перснів”. Так, у липні 2022 р. литовський телеведучий Андрюс Тапінас, який неодноразово проводив збір коштів на потреби України, повідомив, що їм вдалося закупити для сил оборони України антидронові рушніці EDM4S Sky wiers. На кейси, в яких вони транспортувалися, було нанесено напис “Orcrist ‘Убивця орків’”¹⁴⁴. “Толкін би схвалив це, о – зазначив А. Тапінас у своєму пості у соцмережі “X”¹⁴⁵. Згідно з сюжетом “Гобіта...” Оркрістом називався меч ельфійської роботи, знайдений Гандальфом у печері тролів і переданий Торіну Дубошиту. При наближенні орків він починав світитися¹⁴⁶.

Під час харківського наступу восени 2022 р. на американському розважальному сайті Реддіт було опубліковано карту Харківської області, де кружечком виділено населений пункт Рогань, котрий англійською транслітерується як “Rohan”. Від нього було наведено стрілки в бік територій, окупованих російськими військами. Підписом до малюнка було: “*Рохан їде із вами*”. Під повідомленням користувачі написали близько сотні коментарів на підтримку України¹⁴⁷.

На підтримку України виступило чимало знаменитостей, зокрема, актори “Володаря перснів”. Елейджа Вуд (Фродо), у лютому 2022 р. написав у соцмережах: “*Моє серце з Україною та її людьми*”¹⁴⁸. Російське вторгнення засудив також Енді Серкіс (Голум). На початку березня 2022 р. він у ефірі телеканалу CBS, імітуючи голос Голума, іронізував над В. Путіним: “*Ми хочемо цього. Нам це потрібно. Ми повинні отримати Київ!... Ні, мій безцінний, вони намагаються запровадити санкції! Санкції? Які санкції, мій безцінний*”.

¹⁴¹ Людмила Троценко, “У Кремлі відреагували на ‘персні влади’,” *Кореспондент.net*, 27 грудня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://ua.korrespondent.net/world/russia/4547893-u-kremli-vidreahuvaly-na-persni-vlady>.

¹⁴² Страждаюче Середзем’я, “О, здається я вже знаю, не тільки, хто є Сауроном, Саруманом і орками, є вже ‘назгули’ і ‘Галадрієль’,” *Facebook*, 27 грудня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0NBSytMEwb2DhXt9CypVmMnMXVP9eDBKeAtBs5t4jKH9FTWyFYGAGDPKyXSjVGs4l&id=100077518171629

¹⁴³ Benoot Vitkine, “Vladimir Putin, the lord of the rings,” *Le Monde*, 28 December 2022, accessed 17 July 2025, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/12/28/vladimir-putin-the-lord-of-the-rings_6009376_4.html.

¹⁴⁴ Vira Maliy, “Вибачайте, не по темі, але пройти повз це не можна. Ви, напевне, вже чули про них...” Експерсії Більбо Беггінса, *Facebook*, 12 липня 2022, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/tolkienexcursion/permalink/1434396007033992/>.

¹⁴⁵ “Толкін схвалив би”. Литовці придбали для України 110 антидронових комплексів ‘Вбивця орків’,” *Тексти.org.ua*, 14 червня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://texty.org.ua/fragments/106957/tolkien-shvalyv-lytovci-prydbaly-dlya-ukrayiny-110-antydronovyh-kompleksiv-vbyvcsya-orkiv/>.

¹⁴⁶ Толкін, Джон Рональд Руел, *Гобіт, або Туди і звідти*, перекл. з англ. Олена О’Лір; ілюстр. Алан Лі. (Львів: Астролія, 2011), 49–58.

¹⁴⁷ r/NonCredibleDefense, “Rohan rides with you!”, reddit, 7 september 2022, accessed 18 July 2025, https://www.reddit.com/r/NonCredibleDefense/comments/x86wt0/rohan_rides_with_you/.

¹⁴⁸ Марія Бліндюк, Олеся Котубей-Геруцька, “Увесь світ проти Путіна Vol.2: Кім Кардаш’ян, Гаррі Каспаров, Елайджа Вуд та інші підтримують Україну,” *Суспільне Культура*, 26 лютого 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://suspiilne.media/culture/211366-uves-svit-proti-putinavol2-kim-kardashan-garri-kasparov-elajdza-vud-ta-insi-pidtrimuut-ukrainu/>.

Продовжив підтримувати Україну уже згаданий вище Орландо Блум. У березні 2022 р. він відвідав українських дітей-переселенців у Кишиневі¹⁴⁹, а через рік, у березні 2023 р. побував в Україні, де зустрівся з В. Зеленським та спільно із псом Патроном провів заняття з мінної безпеки для українських дітей¹⁵⁰. Також він часто з'являється на публіці з благодійним браслетом “Рукоистискання” від центру UNBROKEN Ukraine¹⁵¹.

Виконавиця ролі Галадріелі у кінотрилогії “Володар перснів” Кейт Бланшетт спродюсувала та озвучила документальну стрічку “Україна: Життя під ударом”, де описується повсякдення мешканців Харкова у перші три місяці широкомасштабного вторгнення¹⁵². Україну також послідовно підтримує Вігго Мортенсон, відомий за роллю Арагорна. Він неодноразово з'являвся у футболці з тризубом: як на червоній доріжці кінофестивалю в Глазго у 2024 р.¹⁵³, так і в звичайному житті. “Просто іспанська журналістка перестріла Віго Мортенсена на вокзалі, щоб спитати про блекаут в Іспанії. А він просто у футболці з тризубом. Хтось в коментарях пише: бо Арагорн став на бік світла 6500 років тому”¹⁵⁴, – написала 30 квітня 2025 р користувачка Фейсбука Горгона Бобровицька. У червні 2024 р. В. Мортенсон з власної ініціативи відвідав кінофестиваль “Миколайчук Open” у Чернівцях, де також виступав у футболці з тризубом¹⁵⁵. Інший актор, цього разу з кінострічки “Хоббіт: несподівана подорож”, Сильвестр Мак-Кой, який виконав роль чарівника Радагаста, був гостем фестивалю популярної культури “Фанкон”, що відбувався у Києві 7–8 червня 2025 р. На телеграм-каналі фестивалю доступне коротке відео, у якому актор показує середній палець зі словами: “Середній палець Росії!”¹⁵⁶.

У серпні 2022 р. на ютуб-каналі зоозахисної організації UAnimals було опубліковано відеоролик, у якому виконавець ролі Саурана у кінотрилогії “Володар перснів” Сала Бейкер підтримав Україну, заявивши: “Я був Сауроном у ‘Володарі перснів’, але навіть я шокований абсолютним злом, з яким борються українці”¹⁵⁷. Він висловив захоплення діяльністю UAnimals і закликав підтримувати їх. Далі пролунала заява “Від імені світової діаспори орків”, яку виголосив Углул, командир урук-хаїв Сарумана: “Будь ласка, не називайте росіян орками. Нас це ображає! Багато століть ми не вдаємося до варварських методів боротьби. Орки не будуть цілити в жінок і дітей, красти пральні машинки й гадити на килими. Ми воїни, а не якийсь непотріб”¹⁵⁸. Після Углула слово взяв орк Грішнах: “Я чув, що росіяни стріляють по зоопарках і вбивають беззахисних тварин. Не розумію, що вони їм такого зробили? Будь ласка, не називайте росіян орками. Мені соромно перед моїми дітьми”¹⁵⁹.

Перекладачка та поетеса Олена О’Лір (справжнє прізвище Бросаліна), авторка першого українського перекладу “Володаря перснів”, “Гобіт, або Туди і звідти” та інших творів Дж. Толкіна¹⁶⁰, також активно висловлювала свої думки щодо російсько-української війни, використовуючи метафори

¹⁴⁹ “UNICEF Goodwill Ambassador Orlando Bloom in Moldova to meet refugee children fleeing Ukraine war,” UNICEF, 25 March 2022, accessed 17 July 2025, <https://www.unicef.org/eca/press-releases/unicef-goodwill-ambassador-orlando-bloom-moldova-meet-refugee-children-fleeing>.

¹⁵⁰ Поліна Горlach, “Орландо Блум розповів ЮНІСЕФ, що вражений стійкістю та незламністю українських дітей,” Суспільне Культура, 13 червня 2024, доступ отримано 17 липня 2025, <https://susplne.media/culture/767883-orlando-blum-rozproviv-unisef-so-vrazenij-stijkistu-ta-nezlamnistu-ukrainskih-ditej/>.

¹⁵¹ unbroke.ukraine, “Орландо Блум на червоній доріжці — з браслетом UNBROKEN,” Instagram, 5 червня 2025, доступ отримано 17 липня 2025, https://www.instagram.com/p/DKgvUON0EG/?utm_source=ig_web_copy_link.

¹⁵² Катя Теллер, “Дивимось документальну стрічку Кейт Бланшетт про війну в Україні,” *Harper’s Bazaar Україна*, 23 вересня 2024, доступ отримано 17 липня 2025, <https://harpersbazaar.com.ua/news/culture/keyt-blanshett-predstavila-dokumentalnu-strichku-pro-viynu-v-ukrayini/>.

¹⁵³ Любов Блажко, “Підтримує Україну: зірка ‘Володаря перснів’ з’явився на червоній доріжці у футболці з тризубом,” *Аностроф. The Lime*, 4 березня 2024, доступ отримано 17 липня 2025, <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/learn/2024-03-04/podderjivaet-ukrainu-zvezda-vlastelina-kolets-poyavilsya-na-krasnoy-dorojke-v-futbolke-s-treztubsem/56884>.

¹⁵⁴ Горгона Бобровицька, “Просто іспанська журналістка перестріла Віго Мортенсена на вокзалі...” Facebook, 30 квітня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/photo?fbid=30614283598170418&set=a.594817580543749>.

¹⁵⁵ Любов Блажко, “Зірка ‘Володаря перснів’ приїхав у Чернівці: що голлівудський актор робить в Україні,” *Аностроф. The Lime*, 17 червня 2024, доступ отримано 17 липня 2025, <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/learn/2024-06-17/zvezda-vlastelina-kolets-priehal-v-chernovtsi-cto-gollivudskiy-akter-delaet-v-ukraine/58567>.

¹⁵⁶ FANCON UA, “Важливе звернення Сильвестра Мак-Коя до росії на фестивалі #FANCONUA2025,” *Telegram*, 11 червня 2025, доступ отримано 17 липня 2025, <https://t.me/fanconcomua/1140>.

¹⁵⁷ UAnimals, “Орки просять не називати росіян орками!” 0:13–0:20 *Youtube*, 17 серпня 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=NpJou5bpx9w&t=96s>.

¹⁵⁸ Там само, 0:23–0:54.

¹⁵⁹ Там само, 0:56–1:15.

¹⁶⁰ Людмила Таран, “О’Лір Олена,” *Енциклопедія сучасної України*, доступ отримано 18 липня 2025: <https://esu.com.ua/article-76540>

з легендаріуму Середзем'я. Так, 30 травня 2023 р. вона опублікувала на своїй сторінці у Фейсбукі пост: “ – Орли! Орли! – закричав він. – Орли летять! (Дж. Р. Р. Толкін, “Гобіт”) США і союзники готові надати Україні F-16 (З новин)”. Далі йшов вірш авторства самої О. О’Лір, де були також наступні слова: “З півночі – бурі хурделять, / З півночі – гуркіт війни, / Темного Владаря челядь: / Орки, вовки, кажани. / Захід позбувся полуди, / Схід у лукавстві загруз. / Ельфи, і гноми, і люди Тут же уклали союз. [...] Хтось – вочевидь, волонтер – / Гляне на захід, де хмари / Вітер зненацька роздер, / І, силуети крилаті Вгледівши серед імлі, Піде в танок, мов на святі, І загорлає: “ОРЛИ!”¹⁶¹

Багато паралелей з творчістю Дж. Толкіна можна знайти в українському війську. Так, у листопаді 2022 р. на сайті російської (!) служби ВВС вийшов матеріал про діяльність українських підпільників на окупованій російськими військами частині Київщини весною 2022 р. Респонденти, колишні українські партизани, розповідали, що діяли у тісній співпраці з “ельфами”, саме так вони називали представників українських спецслужб, які забезпечували підпільників боєприпасами та навчали роботі у ворожому тилу¹⁶². Цей термін щодо українських захисників часом справді використовувався в українському інфопросторі, проте, масового поширення не набув. Натомість, росіяни нерідко вживають його на адресу українських бійців у явно зневажливому контексті. Наприклад, у російському провоєнному телеграм-каналі “DONTSTOPWAR” (270 тис. підписників) з моменту створення каналу 2 березня 2022 р. до 7 липня 2025 р. є більше 696 згадок слова “ельф” на адресу українців і всі вони носять різко зневажливий відтінок¹⁶³.

Із початком широкомасштабного вторгнення до лав Збройних Сил України зголосилося декілька добровольців з Нової Зеландії. Як відомо, чимало сцен з “Володаря перснів” і “Хоббіта” знімалися саме у цій країні, що стало предметом національної гордості і частиною сучасного туристичного бренду Нової Зеландії. Враховуючи, до того ж, український контекст боротьби з росіянами-орками, паралелі між бійцями з Нової Зеландії та легендаріумом Дж. Толкіна були неминучими. Відтак, один із добровольців, Домінік Абелен, представник корінного народу маорі, обрав собі позивний “Толкієн”. Він служив у Міжнародному легіоні ГУР МО України і загинув 23 серпня 2022 р. у районі Вугледара¹⁶⁴. Ще один доброволець із Нової Зеландії, Джордан О’Браєн, ветеран новозеландської армії та боєць 131-го розвідбатальйону ЗСУ під час наступу українських військ на Курщині у 2024 р. сфотографувався коло вказівника на с. Любимовка із прапором Гондору¹⁶⁵. Його позивний, на жаль, не вдалося встановити.

Серед українських військових можна знайти чимало бійців із псевдами, пов’язаними із “Володарем перснів” чи “Хоббітом”, однак, найчастіше подібні позивні обирають не через захоплення творчістю Дж. Толкіна. До прикладу, азовець Ілля Самойленко “Гендальф”, учасник оборони Маріуполя, розповів, що тривалий час не міг вигадати собі позивний, і друг запропонував йому назватися “Гендальфом”. Ілля вважає, що такий позивний йому пасує, бо навколо нього “частенько було багато бородатих гномів”¹⁶⁶. У війську також є бійці, які вибрали собі як позивні імена гномів із всесвіту Дж. Толкіна: щонайменше два Торіні¹⁶⁷, Балін¹⁶⁸, два Гімлі¹⁶⁹. Усі вони, як не важко здогадатися,

¹⁶¹ Олена О’Лір, Орли! Орли! — закричав він. — Орли летять!” Facebook, 30 травня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02krfNu9LxYfSG7oJEfyM4zT7Ztq5vZoFR_SupCoEoLbqHryAnvMjUkNA6cbaBgpSP&id=100011637600395&_rdar

¹⁶² Магеррам Зейналов, “Ученики эльфов: как устроено движение сопротивления в Украине,” BBC News Русская служба, 8 листопада 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.bbc.com/russian/features-63503062>

¹⁶³ DONTSTOPWAR, Telegram, доступ отримано 18 липня 2025, <https://t.me/dontstopwar>.

¹⁶⁴ Таміла Баранівська, “У Києві вшанували загиблого військового Легіону ГУР Домініка Абелена з позивним ‘Толкієн’,” Суспільне Київ, 12 березня 2025, доступ отримано 17 липня 2025, <https://suspilne.media/kyiv/968425-u-kyievi-vsanuvani-zagiblogo-vijskovogo-legionu-gur-dominika-abelena-z-pozivnim-tolkien/>.

¹⁶⁵ Видавництво “Астролябія,” “Тим часом десь у Курській області,” Facebook, 3 вересня 2024, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1BJasQGouH/>.

¹⁶⁶ Крапівний, “Чому Ілля Самойленко – Гендальф?” Youtube, відео, 20 липня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/shorts/3YcNdMn332g?feature=share>.

¹⁶⁷ Телерадіостудія МО України Бриз, “‘Якісна підготовка пробуджує мотивацію’: Командир взводу БПЛА 141-ї ОМБр на позивний ‘Торін’,” Youtube, відео, 25 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=vJVGyKzz8s>; Гроза. 3 батальйон бригади “Буревій,” “Воїн ГРОЗИЇ&ю – Позивний Торін...” Facebook, 11 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1AoNc1wNhv/>.

¹⁶⁸ Ольга Федоренко, “‘У дітей буде майбутнє, якщо воюватимемо’: історія вінницького тероборонівця на псевдо ‘Балін’,” Суспільне Вінниця, 26 серпня 2023, доступ отримано 17 липня 2025, <https://suspilne.media/vinnitsia/558381-u-ditej-bude-majbutne-akso-vouvatimemo-istoria-vinnickogo-teroboronivca-na-psevdo-balin>

¹⁶⁹ Історії Полеглих Захисників України “Макаров Ярослав,” Facebook, 2 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/16S8qK5Kkw/>; Армія TV – Військове телебачення України, “За що воює в Україні,

носять чи носили бороди (Ярослав Макаров, “Гімлі”, на жаль, загинув 31 серпня 2023 р.). Інший “Гімлі”, американець, боєць Міжнародного легіону ГУР МО України, в інтерв’ю ютуб-каналу “Армія TV” (6 липня 2020 р.) розповів, що й справді отримав такий позивний від американських побратимів через велику пишну бороду. Військовий позивний “Гімлі” мав також американський доброволець ЗСУ Далтон Джозеф Медлін, який загинув у бою 27 вересня 2023 р. Дуже поширеним у ЗСУ є позивний “Фродо”¹⁷⁰. Один із бійців зізнався, що його так назвали задля жарту, оскільки він дуже високий на зріст¹⁷¹. Інший розповів, що після мобілізації хотів перевестися в інший підрозділ, де служили його друзі, відтак, багато метушився, і отримав відповідний позивний, бо “як Фродо бігав туди-сюди зі своїм кільцем”¹⁷². Також вдалося знайти згадку про бійців на псевдо “Хоббіт”¹⁷³ і “Ельф”¹⁷⁴. Ще у 2014 р. на війні загинув солдат Володимир Толкін¹⁷⁵. Про його ставлення до творчості англійського тезки нічого не відомо. Натомість, боєць, який в інтерв’ю декларував зацікавленість творчістю Дж. Толкіна, носив позивний “Аякс”¹⁷⁶. Відтак, можна констатувати, що “толкінські” позивні переважно не відображають реальних вподобань бійців, однак, при згадці у медіа потенційно можуть ставати джерелом паралелей з фентезійним світом Середзем’я.

Усе ж, в українському війську є і віддані фанати творчості Дж. Толкіна. Так, волонтер Юрій Чорноморець, котрий збирає кошти на закупівлю зброї та спорядження для українських снайперів, у грудні 2023 р. повідомив, що одній із гвинтівок M200 Intervention було присвоєно ім’я “Галадріель”, яке вигравіювали на її корпусі¹⁷⁷. Хто і чому придумав таку назву, волонтер не розповів, однак, можна бути певним, що ця людина дивилася серіал “Персні влади”, де, на відміну від “Володаря перснів”, Галадріель є однією із ключових персонажок.

Принагідно слід підкреслити, що прем’єра першого сезону серіалу “Персні влади” відбулася у вересні 2022 р., коли в українському інформаційному полі масово вживалися терміни “орки” і “Мордор” відносно росіян і Росії. Попри це, поза межами тематичних спільнот жарти і меми на основі “Перснів влади” цілком відсутні. Мабуть, головною причиною стало те, що серіал переглянула критична меншість українців, відтак, персонажі та сюжет не є загально впізнаваними. Чи не найбільше в українських медіа обговорювали намагання творців другого сезону серіалу “олюднити” орків. “У ‘Перснях влади’ нам показали солдата-орка, який не хоче брати участь у війні. Створіння навіть трепетно прощається зі своєю сім’єю, обіймає дружину та дитину. [...] Вигляд невинної дитини-орка ставить під сумнів притаманне расі орків зло: очевидно, що це немовля та мама люблять одне одного,” – повідомляли на сайті “Радіо Люкс”¹⁷⁸ “[...] ця деталь сюжету збурила фанатів серіалу ‘Персні влади’. Вважаємо претензії обґрунтованими,”¹⁷⁹ – додала журналістка Валерія Шипуля. На щастя для українських фанатів творчості Дж. Толкіна, серіал не є “канонічним”. Він заснований на

як працював сапером у Бахмуті та чому хоче залишитися тут – Гімлі із ГУР МО,” 51:39–53:44, *Youtube*, відео, 6 липня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=ckhgPUsmPvE&t=3184s>.

¹⁷⁰ “Боєць Олексій, позивний FRODO,” Благодійний фонд “Громадянин”, доступ отримано 17 липня 2025, <https://ctzn24.com/ua/hero/49>; Голос Америки Українською “Громадянин США допомагає українцям захищатися від агресії,” *Facebook*, 14 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/v/14DMS2gm4XZ/>; Лія Ліс “Тато воїн грає на гітарі, а синочок мило спить (Вражаюче відео),” *Волинь*, 14 січня 2023, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.volyn.com.ua/news/235404-tato-voyn-hraie-na-hitari-a-synochok-mylo-spyt-vrazhaiuche-video>; “Дрогобичани Павло Лісовець та Сергій Зозуля отримали високі військові нагороди,” *Варто – Галицькі новини*, 16 лютого 2024, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.vartoneews.com.ua/2024/02/16/zozula-lisovec/>.

¹⁷¹ СтратКом ЗСУ, “Ігор “Фродо” отримав позивний через іронію...” *Facebook*, 3 вересня 2024, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.facebook.com/AFUStratCom/posts/pfbid02wLJzKyEqdwhpg_HoHymz1fYqtghfyZfVwwJxpRiUbRkjJsL3FZXVwkhtLWF92Xuxbl

¹⁷² Телеканал D1 “Позивний Україна. Фродо,” 1:22–1:34, *Youtube*, відео, 10 березня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=hNQxY9qNJXU&t=94s>.

¹⁷³ “Олександр Вікторович Малофєєв,” *Inheart*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.victims.memorial/people/oleksandr-malofieiev>

¹⁷⁴ plastua, “Загинув, захищаючи Україну – Лев Кміть!” *Instagram*, 29 січня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.instagram.com/p/DFZ02F5iBBY/>.

¹⁷⁵ “Толкін Володимир Миколайович,” *Книга пам’яті загиблих*, доступ отримано 18 липня 2025, <https://memorybook.org.ua/22/tolkien.htm>

¹⁷⁶ Дмитро Фіонік, “Капітан Аякс: Не треба ілюзій, ми воюємо гівном і палками. Все вирішує кількість,” *Українська правда*, 8 листопада 2024, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/11/8/7482026/>.

¹⁷⁷ Юрій Чорноморець, “Гвинтівка M200, куплена родиною Сичових...” *Facebook*, 12 грудня 2023, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.facebook.com/photo?fbid=315010301440055&set=a.103370435937377>

¹⁷⁸ Валерія Шипуля, “Орки теж люди: ця деталь сюжету збурила фанатів серіалу ‘Персні влади’,” *Радіо Люкс*, 2 вересня 2024, доступ отримано 17 липня 2025, https://lux.fm/orki-tezh-lyudi-cya-detel-syuzhetu-zburila-fanativ-serialu-persni-vladi_n157239.

¹⁷⁹ Там само.

всього лиш 40-сторінковому додатку до “Володаря перснів”, а, відтак, може бути віднесений до категорії фанфікшну¹⁸⁰.

Цікавим прикладом паралелей між російсько-українською війною та творчістю Дж. Толкіна стала лімітована серія патчів (нашивок), які в обмін на донат від 400 грн розповсюджував мілітарний ютуб-канал “Хлопці з лісу”. На нашивці було зображено біле дерево на чорному фоні. На тлі стовбура білого дерева – чорний силует воїна, навколо малюнку напис “Хлопці з лісу *Si vis pacem, para bellum*”. “Ця емблема – це трохи про біле дерево Гондору, символ світла предків, яке продовжує бути з нами попри темні часи зарази зі сходу (привіт толкіністам!). Але хто придивиться, побачить тут інше знакове для українців дерево. Дуб Залізняка, що росте на Холодному Яру, вже тисячу років є місцем сили для борців за Україну,”¹⁸¹ – йдеться у описі нашивки на сторінці “Хлопців з лісу” в Інстаграмі. Точну кількість патчів організатори не повідомили, але вони були розкуплені практично моментально, що промовисто свідчить про інтерес суспільства до подібних аналогій.

Лл. 10. Нашивка від мілітарного ютуб-каналу “Хлопці з лісу”

Українські військові також користуються Толкіновими сюжетами для злободенних рефлексій на тему фронтових реалій. Так, тематична спільнота у Фейсбуці “Стандарти хотівших в НАТО”, яка спеціалізується на висміюванні бюрократії в українській армії, досить часто публікує мему, засновані на сюжеті “Володаря перснів”, до прикладу: “Неможна просто так взяти і розглянути твій рапорт” (на тлі відомого зображення Боромира)¹⁸² або “Щоб зрозуміти, чому Ісідур не знищив кільце Саурона, треба почитати ‘Порядок списання втраченого військового майна’”¹⁸³. Сержант Збройних Сил України, інструктор із психологічної підготовки та письменник Костянтин Ульянов у червні 2023 р. написав на своїй сторінці у Фейсбуці: “‘Зелені берети’ [Сили спеціальних операцій – Г. Т.] вважають, що Гендальф був одним із них, оскільки у складі малої групи організував місцеві сили проти ворожого режиму Саурона (Фродо і Сема ‘берети’ вважають приданими ‘морськими котиками’ [73-й морський центр спеціальних операцій – Г. Т.], оскільки лише вони написали про це книжку [дійсно, існує книжка про 73-й морський центр спеціальних операцій]¹⁸⁴ – Г. Т.]). Але кому потрібно знати, що Гендальф був просто задовбаним мобілізованим офіцером відділення СпД [Спеціальних дій]¹⁸⁵ – Г. Т.] ‘Середзем’я’, який організував рух опору Саурону в перервах між поданням дурної звітності в ЦСпО [Центру спеціальних операцій – Г. Т.] ‘Валіор’”¹⁸⁶. У іншому своєму пості К. Ульянов на прикладі намісника Гондору Денетора докладно пояснював, як працює ІПСО під час війни, які її методи та вплив на планування і ведення бойових дій¹⁸⁷. Як бачимо, сюжет “Володаря перснів” підходить як для вузькоспеціалізованого професійного військового гумору, так і для пояснення складних понять і концепцій. Годиться він і для особистих рефлексій звичайних бійців. На початку 2023 р. військовослужбовець Олександр Горічев написав дуже щемливий есей, заснований на фінальній сцені книги “Володар перснів”, коли Сем (Семвайз Грунич) повертається додому до своєї сім’ї. “‘Ось я і повернувся’”, – сказав він¹⁸⁸ – це буквально останні слова у книзі. У своєму есеї

¹⁸⁰ Анна Врядник, “За що шанувальники творчості Толкіна розкритикували ‘Персні влади’,” *Пломін*, 17 лютого 2022, доступ отримано 17 липня 2025, <https://plomin.club/rings-of-power-critics/>.

¹⁸¹ hlopcizlisu, “Ця емблема – це трохи про біле дерево Гондору...” *Instagram*, 6 березня 2024, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.instagram.com/p/C4L2ob9oxwj/?utm_source=ig_web_copy_link

¹⁸² Стандарти хотівших в НАТО, “Неможна просто так взяти і розглянути твій рапорт,” *Facebook*, 5 жовтня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=308597951787863&set=pb.100079129827779.-2207520000&type=3>.

¹⁸³ Стандарти хотівших в НАТО, “Щоб зрозуміти, чому Ісідур не знищив кільце Саурона, треба почитати ‘Порядок списання втраченого військового майна’,” *Facebook*, 2 жовтня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=307129695268022&set=pb.100079129827779.-2207520000&type=3>.

¹⁸⁴ Михайло Жирохов *73-й морський центр спеціальних операцій в бою*. (Чернігів: Княжий вал, 2023), 82.

¹⁸⁵ *Доктрина “Спеціальні операції”* (Командування Сил спеціальних операцій Збройних сил України, 2020), 9.

¹⁸⁶ Valde Khan, “‘Зелені берети’ вважають, що Гендальф був одним із них...” *Facebook*, 22 червня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.facebook.com/valdekhan/posts/pfbid02yRXwEvzg8NPCCM3_g6hvR1sGpRFGG6T2TRZN9NH9X4y9PYTYwWRXiVwU5G87JXf3l.

¹⁸⁷ Valde Khan, “Денетор – жертва ІПСО,” *Facebook*, 13 квітня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, https://www.facebook.com/valdekhan/posts/pfbid0zzchyBLspFG4sSEmyTVzEwaroTwvuRW8WmQXDvW722L_socAVJ57dhwuQsXKHeQPl.

¹⁸⁸ Джон Рональд Руел Толкін, *Володар Перстенів*, 956.

О. Горічев через призму сюжетної лінії Сема роздумував про шлях солдата і його повернення у цивільне життя після усього пережитого на фронті¹⁸⁹.

Нових сенсів в умовах широкомасштабної війни набули також інші уривки Толкінових текстів: *“Фродо: Я хотів би, щоб не було персня, щоб нічого цього не було! Гендальф: Так думають всі, на чию долю припадає подібне, але це не їм вирішувати. У наших силах вирішувати тільки те, що робити з часом, що нам відпущено. Цей діалог, який своїм героям вклав в уста учасник WWI професор лінгвістики Джон Рональд Руел Толкін (1892–1973), це до чого повертаюся все частіше коли думаю що і як далі,”*¹⁹⁰ – писав на своїй сторінці у Facebook військовий експерт і старший аналітик фонду “Повернись живим” Микола Белесков в останній день грудня 2023 р. До даної цитати з 2022 р. зверталось чимало користувачів соцмереж, роздумуючи про своє місце у цій війні. Ще одним висловлюванням Дж. Толкіна, яке набуло популярності в українському сегменті Інтернету, була наведена вище цитата з його біографії авторства Г. Карпендера: *“Гидко бути серед тих, хто підтримує Росію”*. Тематичний пост на Фейсбук-сторінці видавництва “Астролябія” набрав майже 100 тис. реакцій і 12 тис. поширень¹⁹¹.

Твори Дж. Толкіна ставали для українців не тільки розрадою, а й ціннісним орієнтиром. Нерідко сюжети творів Дж. Толкіна стають аргументом у дискусії про доцільність толерування російської культури та російських опозиціонерів. *“У ‘Володарі перснів’ Толкіна, ніхто не шукав ‘хороших орків’, щоб допомогти знищити перстень влади Саурона”*¹⁹², написав на своїй Фейсбук-сторінці виконавчий директор електропостачальної компанії “Yasno” у квітні 2023 р.

Важливим фактором у російсько-українській війні були і залишаються західні партнери, підтримка яких є життєво важливою для України. У контексті аналогій з “Володарем перснів” країни Заходу часто порівнюють із Радою Ельронда. Україну зображають як Фродо, натомість інших членів Братства Персня порівнюють з країнами ЄС та США. Щоправда, в одному із таких коміксів, створеному у грудні 2023 р., розвиток сюжету кардинально відрізняється від Толкінового оригіналу: *“З тобою мій меч!”* – каже Арагорн (США). *“І з тобою мій лук!”* – каже Леголас (Велика Британія). *“І моя сокира!”* – додає Гімлі (ЄС). Після цього Арагорн, Леголас і Гімлі віддають Фродо (тобто Україні) названу ними зброю, і відправляють гобіта у Мордор зовсім самого¹⁹³. Ідея тут очевидна: продемонструвати, що члени Ради, тобто Захід, недостатньо докладаються до знищення Персня, а разом із ним Саурона, тобто В. Путіна, і цілого Мордору, сиріч Росії. При тому, що Росія так само становить загрозу для країн Заходу, як Перстень і Саурон, котрий міг би його отримати, загрожує людям, гномам і ельфам. Також всім, хто хоч трохи знайомий із подальшим розвитком сюжету, очевидно, що попереду на Фродо чекають випробування, які сам він навряд чи зможе здолати. Відтак, члени Ради (тобто країни Заходу) своїм бажанням відсторонитися ставлять під загрозу успіх усієї місії, а, отже, і своє майбутнє.

Особливу увагу творці мемів присвячують ключовому партнеру України – США, яких найчастіше асоціюють із Валінором, країною, що знаходиться на заході, за морем, і де проживають повелителі стихій та правителі світу, іменовані валарами. Серед усіх очільників країн Заходу тільки президентів США українські мемотворці регулярно порівнюють із персонажами “Володаря перснів”. Так, Барака Обаму послідовно зображали як Ельронда. Трапилося також порівняння 44-ого президента США з валаром Манве, який згідно з “Сильмариліоном” є правителем Валінору і всієї Арди, тобто Землі¹⁹⁴. Коди Дональд Трамп вперше переміг на виборах президента США, у групах “Ополчення Мінас-

¹⁸⁹ Олександр Горічев, “Ось я й повернувся... о ВРАЖЕННЯ UA | Література українською, читання, книги та фільми, серіали, Facebook, 30 січня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/vrajenniya.ua/permalink/1814219688936462/>.

¹⁹⁰ Mykola Bielieskov “Фродо: Я хотів би, щоб не було персня, щоб нічого цього не було!o Facebook, 31 грудня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1ApRHvQ7hy/>

¹⁹¹ Видавництво “Астролябія,” “Толкін, як і багато хто в той час, ставився насторожено не так до Німеччини, як до радянської Росії...” Facebook, 18 грудня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://surl.li/pfvhvj>.

¹⁹² Serhii Kovalenko “У ‘Володарі перснів’ Толкіна, ніхто не шукав «хороших орків», щоб допомогти знищити перстень влади Саурона=ШЮ” Facebook, 25 квітня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1B3QMcQKs2/>

¹⁹³ Куцики - короткі жарти українською, [комікс], Facebook, 26 грудня 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/100063646746594/posts/pfbid09xMUqymWftiVVuR6nyKhFNDHZZypQLJWmMyKg15SNVKGk1Q79bTufX9QdyfM3iCl/>.

¹⁹⁴ Гондорська хунта, “Розпочинається чергова глава в історії Середзем’я...” ВКонтакте, 20 січня 2016, доступ отримано 18 липня 2025, https://m.vk.com/wall-121817630_818.

Моргула” та “Гондорська хунта” його назвали “Трампуїлом”¹⁹⁵, натякаючи на Трандуїла, короля ельфів із Північного Морок-лісу та батька Леголаса. Джозефа Байдена найчастіше зображали у вигляді Гандальфа, як-от у коміксі з лютого 2023 р., у якому він привозить Фродові (В. Зеленському) ракети і каже “*POTUS ніколи не запізнюється, Фродомире Зеленський, і ніколи не приходить раніше. Він завжди з'являється тоді, коли потрібно*”¹⁹⁶.

Перемога Д. Трампа на президентських виборах 2024 р. та його повернення до Білого дому ознаменувалися радикальною зміною риторики та політики США щодо російсько-української війни. Велике обурення в українців викликали заяви Д. Трампа на брифінгу, що відбувся 18 лютого 2025 р., де президент США заявив: “*Міста зруйновані ... Росія не зробила цього в Києві, бо думаю, вони не хочуть запускати надто багато ракет. Вони зробили це на 20%, але не на 100%*”¹⁹⁷. Тоді ж Д. Трамп звинуватив Україну в розпалюванні війни з Росією: “*Я чув ‘нас не запросили’. Ну, ви були там (за столом переговорів — ред.) три роки. Ви повинні були закінчити це три роки тому. Ви повинні були ніколи цього не починати*”¹⁹⁸. З цього приводу в фейсбук-групі “Страждаюче Середзем’я” було опубліковано мем, заснований на відомій сцені зі стрічки “Володар перснів: повернення короля”, коли Арагорн звертається до короля Рогану Теодена зі словами “*Гондор кличе на поміч*”, і той після паузи відповідає: “*І Роган відгукнеться*”¹⁹⁹. У мемі Теоден із обличчям Д. Трампа відповідає: “*А н***я було починати війну з Мордором? Якби Саурон хотів знищити Осгіліат — він би його знищив. У вас була ціла Третя Епоха для переговорів*”²⁰⁰. Тут спостерігається уже описуваний вище прийом зміни оригінального сюжету на протилежний задля демонстрації крайньої недоречності та пагубності дій Д. Трампа. Порівняння американського президента з Теоденом припало до вподоби інтернет-спільноті. Мабуть, причиною цього стали підозри, що Д. Трамп несповна розуму, адже у “Володарі перснів” король Теоден перебував під впливом підступного радника Гріми Змієязикого, котрий таємно служив Саруману та отруював розум Теодена. На цю роль американські користувачі вибрали Ілона Маска. Мем із Д. Трампом-Теоденом та І. Маском-Грімою набув поширення і в українському сегменті Інтернету²⁰¹.

Сумнозвісна суперечка між О. Зеленським і Д. Трампом в Овальному кабінеті 28 лютого 2025 р. викликала багато емоцій в українців і здійняла хвилю підтримки України з боку іноземців. Свою позицію висловив також актор Домінік Монаган, виконавець ролі Меріадока Брендіцапа у трилогії “Володар перснів”, опублікувавши український прапор на власній сторінці в Інстаграмі²⁰².

Через декілька днів, 4 березня 2025 р., Д. Трамп розпорядився зупинити військову допомогу Україні²⁰³. В українському інформаційному просторі ці події викликали шквал сатири, заснованої, зокрема, і на творчості Дж. Толкіна. Користувач Павло Мірошник опублікував у Facebook-групі “Auta I lome: про світи Толкіна/Толкієна українською мовою” фотографію обкладинки сьомого тому “Історії Середзем’я” (збірка чернеток Дж. Толкіна, видана його сином Крістофером) під назвою “Зрада Ізенгарду” із коментарем: “*Коротко про останні події*”²⁰⁴. Того ж дня адміністраторка згаданої групи Юлія Сирокомська опублікувала фотоколаж, на якому Д. Трамп звертається до Фродо зі словами: “*Ви маєте припинити війну, люди гинуть! Віддайте перстень Саурону!*”²⁰⁵. Цікаво, що ідентичну

¹⁹⁵ Neofalkland [Ополчение Минас Моргула], “Новый враг №1! Гоните его, насмехайтесь над ним!!1,” *ВКонтакте*, 9 ноября 2016, доступ получено 18 июля 2025, https://vk.com/wall-86607052_13766.

¹⁹⁶ Екскурсії Більбо Бегінса, [мем], *Facebook*, 21 лютого 2023, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/tolkienexcursion/permalink/1596540747486183/>.

¹⁹⁷ Ольга Кацімон, “Трамп звинуватив Україну в тому, що війна досі триває. Головне з виступу на тлі перемовин з Росією,” *Суспільне Новини*, 19 лютого 2025, доступ отримано 17 липня 2025, <https://suspihne.media/951843-tramp-a-mig-bi-dosagti-ugodi-aka-b-zberegla-vsi-ukrainski-zemli/>.

¹⁹⁸ Там само.

¹⁹⁹ Пітер Джексон, “Володар перснів 3: повернення короля,” 67:00–68:00.

²⁰⁰ Страждаюче Середзем’я, [комікс], *Facebook*, 20 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/100077518171629/posts/674206648506602/?rldid=tRaAgzXUR3Ac3W0Y#>

²⁰¹ Павло Славинський “Перепрошую...” *Auta I lome: про світи Толкіна/Толкієна українською мовою, Facebook*, 20 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1EuDA24m9B/>.

²⁰² dom_monaghan [зображення українського прапора], *Instagram*, 28 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.instagram.com/p/DGodv1bS7nm/>

²⁰³ “Трамп призупинив всю військову допомогу Україні. Як це вдарить по ЗСУ,” *BBC news Україна*, 4 березня 2025, доступ отримано 17 липня 2025, <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cy7xndvydrmo>

²⁰⁴ Петро Мірошник, “Коротко про останні події, о *Auta I lome: про світи Толкіна/Толкієна українською мовою, Facebook*, 4 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1CjSrKiCwC/>.

²⁰⁵ Юлія Сирокомська [комікс], *Auta I lome: про світи Толкіна/Толкієна українською мовою. Facebook*, 4 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/2209354815979886/permalink/3839969306251754/?rldid=oTUVBDmtqa4tmqQo#>

ситуацію зобразив польський карикатурист Анджей Мілевські кількома днями пізніше: Д. Трамп, одягнений, як Гандальф, звертається до Фродо (В. Зеленського): *“Що за впертий гобіт. Просто віддай Перстень Сауронові, і це все закінчиться”*²⁰⁶.

Наводячи паралелі між “Володарем перснів” та міжнародною політикою, українські шанувальники творчості Дж. Толкіна здавна називали Євросоюз “гномосоюзом”²⁰⁷. У описаному вище мемі про нараду у Ельронда ЄС зображено саме як гнома Гімлі. Коли після сварки Д. Трампа та В. Зеленського в Овальному кабінеті європейські лідери публічно виступили на підтримку українського Президента, літературознавиця та перекладачка Ольга Манойлова написала на своїй сторінці у Х: *“Зараз в стрічці всі європейські країни чисто як Гімлі: — І моя сокира!”*²⁰⁸. Одна із коментаторок у Фейсбуці звернула увагу на те, що згідно з оригінальним сюжетом Гімлі незадовго до того розбив свою сокиру об Перстень²⁰⁹, що може бути потрактовано як натяк на слабкість європейських оборонних спроможностей. *“Але десть там у горах уже лаштуються до польоту орли. Я вірю,”*²¹⁰ – підсумувала О. Манойлова у наступному повідомленні. *“Я не знаю чому, але наша війна постійно переплітається із Володарем перснів, кожен раз треба просто відкрити іншу сторінку,”*²¹¹ – написав у коментарях користувач Андрій Катрич. *“Неперевершений шедевр літератури звичайно, але жить в ньому так собі,”*²¹² – відзначила інша коментаторка. Протилежну до неї позицію з цього приводу займає Віра Малій, засновниця фейсбук-спільноти “Екскурсії Більбо Беггінса”. Вона згадувала, що створила цей проєкт у перші місяці широкомасштабного вторгнення, *“бо Середзем’я було єдиним, що тримало мою кукуху на місці. І тримає досі”*²¹³. Відтак, можна підсумувати, що для багатьох українців сюжети Дж. Толкіна є не лише ціннісним орієнтиром, як згадувалося вище, але й способом вираження своїх поглядів на події у світі та інструментом підтримки власного морально-психологічного стану в умовах широкомасштабної російської агресії.

Висновки. Порівняння росіян з орками, Росії з Мордором та інші аналогії із всесвітом Дж. Толкіна є характерною особливістю російсько-української війни і унікальним феноменом у світовому вимірі. Природа цього явища багатогранна, відтак, його можна розглядати як результат дис- або евфемізації, прояв інтертекстуальності чи продукт народної мемотворчості. Завдяки кінотрилогіям П. Джексона і, по часті, їх “гоблінським перекладам сюжет та герої “Володаря перснів” і “Гобіта...” стали загальновпізнаваними та перетворилися на елемент масової культури у цілому світі, зокрема, і в Україні. Водночас, серіал “Персні влади” не набув такої ж популярності, відтак, алюзій на нього в українському інформаційному просторі дуже мало. Попри те, що сам Дж. Толкін не закладав у свої тексти жодних алегорій, читачі стали наводити паралелі між сюжетом “Володаря перснів” та довколишньою реальністю ще з 1950-их років. В Україні подібні аналогії почали масово поширюватися з часів Революції гідності та окупації Криму у 2014 р. і досягли піку своєї популярності у перші місяці широкомасштабного вторгнення у 2022 р. Ця суспільна практика по-різному функціонує у різних середовищах. Так, широкі верстви суспільства найчастіше обмежуються вживанням слів “орки” та “Мордор” як синонімів до слів “росіяни”, “російські солдати” і “Росія”, натомість, у вузьких спільнотах, глибше обізнаних із сюжетами творів Дж. Толкіна, виникають і функціонують значно ширші і різноманітніші аналогії, створюються мистецькі твори. В умовах широкомасштабного вторгнення українські військові та цивільні знаходять у творчості Дж. Толкіна натхнення, підтримку, моральні орієнтири, розраду, а також бачення російсько-української війни як екзистенційної боротьби добра зі злом із неодмінним щасливим фіналом.

²⁰⁶ Andrzej Rysuje, “Gandalf Pomarańczowy,” *Facebook*, 4 marca 2025 dostęp uzyskano 18 lipca 2025, https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1202532061237029&id=100044407387048&rdid=DN68Oj70vwmwpMVn#.

²⁰⁷ Гондорська хунта [мем], Вконтакті, 19 жовтня 2016, доступ отримано 18 липня 2025, https://m.vk.com/photo-121817630_437950258?list=photos-121817630.

²⁰⁸ @Manoylova, “Зараз в стрічці всі європейські країни чисто як Гімлі: – І моя сокира!” Х, 28 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://x.com/Manoylova/status/1895573286068895957>

²⁰⁹ Maria Malyavko, “Яку він хвилину тому роздобав. Логічно,” *Facebook*, 1 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/share/p/1DyBG5ZgNf/>.

²¹⁰ @Manoylova, “Але десть там у горах уже лаштуються до польоту орли. Я вірю,” Х, 28 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://x.com/Manoylova/status/1895574320958812523>.

²¹¹ @KatrichAndriy, “Таааак. Я не знаю чому, але наша війна постійно переплітається із Володарем перснів, кожен раз треба просто відкрити іншу сторінку,” Х, 1 березня 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://x.com/KatrichAndriy/status/1895748418645213579>

²¹² @u_look_younger, “неперевершений шедевр літератури звичайно, але жить в ньому так собі,” Х, 28 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, https://x.com/u_look_younger/status/1895575352287908099.

²¹³ Vira Maliy “Шана полеглим. Мужності і Божого захисту тим, хто воює...” *Facebook*, 24 лютого 2025, доступ отримано 18 липня 2025, <https://www.facebook.com/groups/tolkienexcursion/posts/2063165204157066>.

RECONSIDERING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR THROUGH THE PRISM OF J. R. R. TOLKIEN'S CREATION

Hanna-Melaniya TYCHKA

Ivan Franko National University of Lviv,

Department of World Modern History

Universytetska str. 1, 79000, Lviv, Ukraine

e-mail: zelenamush@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4117-830X>

The article examines the prerequisites for the emergence and peculiarities of the functioning in the Ukrainian information space of analogies between the works of John Tolkien and the events of the Russian-Ukrainian war. It has been established that among philologists, the interpretation of these lexemes as pejorative is widespread. Therefore, Western public figures sometimes perceive them as a manifestation of xenophobia. In contrast, Ukrainians tend to consider the term “orcs” a euphemism, so in the public sphere there have been calls more than once not to underestimate the enemy and to call Russians Russians.

The study emphasizes that J. Tolkien denied the presence of allusions to the geopolitics in his works. It has been found that in Western countries the comparison of Mordor and the USSR or Russia has not become widespread. At the same time, in the USSR, the works of J. Tolkien were not published for a long time, despite significant reader interest in them. Tolkienist communities that emerged in the post-Soviet space in the early 1990s were often guided by the experience of Russian live action role-playing games, and therefore often served as tools for the Russification of Ukrainian youth.

The key prerequisite for the emergence of generally understood analogies between J. R. Tolkien's plots and the geopolitical situation of Ukraine was the release of Peter Jackson's film trilogy and its Russian parodies – “goblin translations”, full of anti-Ukrainian narratives. It was found that analogies between J. R. Tolkien's works and the geopolitical situation of Ukraine became widespread during the Revolution of Dignity and at the beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014. Ukraine was compared to the country of hobbits Shire, as well as to Rohan, a country that hesitates. With the beginning of hostilities, the parallel between Ukraine and Gondor gained popularity. At the same time, these analogies functioned differently in different environments. Broad segments of society were content with superficial comparisons that did not require deep knowledge of the plots of Tolkien's works. Comparisons created by experts on “The Lord of the Rings” and “The Hobbit” are much more diverse. An interesting phenomenon of the Anti-Terrorist Operation period was the play “The Twelve Friends of Legolas” by Ukrainian soldier Martin Brest, in which he described the everyday life of his unit, which he gave the unofficial name “The Second Cohort of the 41st Separate Cavalry and Infantry Elven Centuria of the Armed Forces of Middle-earth”. The fighters of the “cohort” became famous in the spring of 2016, having destroyed an enemy infantry fighting vehicle and having received a telephone greeting from the President of Ukraine with the wish to achieve victory over Mordor. The factor that caused the intensification of comparisons of the Russian-Ukrainian war with the plots of the works of J. Tolkien, there was a visit to the war zone by UNICEF Goodwill Ambassador Orlando Bloom in 2016.

A new wave of analogies arose in connection with the large-scale invasion of Russia in 2022. Its peak fell on the period of battles for Kyiv in February-April 2022. Ukraine was supported by many actors from Peter Jackson's film trilogies, which gave rise to new comparisons of events in Ukraine with the plots of “The Lord of the Rings” and “The Hobbit”. At the end of 2022, a surge in the popularity of thematic memes was caused by the initiative of Russian President Vladimir Putin to distribute rings with New Year's greetings to the heads of CIS states.

Foreign sympathizers of Ukraine often played up the analogies popular in Ukraine with the works of J. R. R. Tolkien. For example, Lithuanian volunteers called the anti-drone rifle “Orcrist”.

Parallels with the plots of J. R. R. Tolkien's works also exist in the field of international politics, in particular, support for Ukraine by foreign partners. Ukrainians pay special attention to the USA, which is often compared to Valinor.

There are many fighters with call signs associated with the characters of Tolkien's works fighting in the Ukrainian Defense Forces, however, most of them are not Tolkienists. The presence of these names serves only as evidence of the popularity of these characters in mass culture. As a result of the research, it was possible to find out that for Ukrainians, comparing the events of the Russian-Ukrainian war with the plots of J. R. Tolkien is a value reference point, as well as a way of expressing views on current events and a tool for supporting the moral and psychological state in the conditions of a large-scale war with Russia.

Key words: Russian-Ukrainian war, visual images, social networks, memes, John Tolkien, “The Lord of the Rings”, “The Hobbit”.

REFERENCES

- Auta I lome: pro svity Tolкина/Tolkiena ukrainskoiu movoiu. Facebook.* Accessed July 17, 2025. <https://www.facebook.com/groups/2209354815979886>. (in Ukrainian).
- Chemerkina, Serhii. “Internet-mem – shcho tse?” *Kultura slova* 82 (2015): 113–115. (in Ukrainian).
- Chornomoret's'ka, Yurii. “Hvyntivka M200, kuplena rodynoiu Sychovykh...” *Facebook*, December 12, 2023. Accessed July 17, 2025. <https://www.facebook.com/photo?fbid=315010301440055&set=a.103370435937377>. (in Ukrainian).
- Ekspeditsiia Bil'bo Behninsa. Facebook* Accessed July 17, 2025. <https://www.facebook.com/groups/tolkienexcursion/> (in Ukrainian).
- Espresso.TV*. “Berkut' rozbyraie katapultu protestantiv.” YouTube video, January 20, 2014. Accessed July 18, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=haO7s3nHEaI>. (in Ukrainian).
- Fentezi proiekt Al'Mor. Facebook.* Accessed July 17, 2025. <https://www.facebook.com/projectallmor>. (in Ukrainian).

- Gliński, Mikołaj. “Szczerek: Mordor próbuje wyrwać się z Mordoru [wywiad].” *Culture.pl* #literatura, January 30 – February 3, 2014. Dostęp uzyskano 17 lipca 2025. <https://culture.pl/pl/artykul/szczerek-mordor-probuje-wyrwac-sie-z-mordoru-wywiad> (in Polish)
- “Hobit, hnom ta Samotnia hora | Tolkien ukrainskoïu.” *Telegram*. Accessed July 17, 2025. https://t.me/Tolkiens_Myths. (in Ukrainian).
- Hondorska khunta. *Vkontakte*. Accessed July 18, 2025. <https://vk.com/gondorhunta?from=groups>. (in Ukrainian).
- Honta, Ivan. “Ukraina: Mordor ne proide!” *YouTube*, video, 11 hrudnia 2013. Accessed July 18, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=2TuelpXEA0&t=1s>. (in Ukrainian).
- Hortaua. “Andrii Loboda (Khorta) – Pam’iatiaiesh (Za Chonharom zyma).” Soundcloud, July 8, 2014. Accessed July 17, 2025. <https://soundcloud.com/hortaua/4n2mv0lhtl5d>. (in Ukrainian).
- Karpenter, Hamfri. *Dzh. R. R. Tolkien: Biohrafia*. Per. z anhl. Viktoriia Diedyk; fakh. red. Oleh Feshovets. Lviv: Vydavnytstvo “Astroliabiia”, 2022, 448. (in Ukrainian).
- Khan, Valde. “Denetor – zhertva IPSO.” Facebook, April 13, 2025. Accessed July 18, 2025. <https://www.facebook.com/valdekhan/posts/pfbid0zzchyBLspfG4sSEmyTVzEwaroTwvuRW8WmQXDvvW722LsocAVJ57dhwuQsXKHeQPl> (in Ukrainian).
- Khuker, Mark T. *Tolkien russkimi glazami*. Per. s anhl. Alla Khananashvyli. Moskva: neformal’ne tvorche obyednannia *Tolkien Texts Translation*; Tolkynovske Tovarystvo Sankt-Peterburha, 2003, 302. (in Russian).
- Kowalczyk, Janusz R. “Przyjdzie Mordor i nas zje, czyli tajna historia Słowian.” *Culture.pl* #literatura. Dostęp uzyskano 17 lipca 2025. <https://culture.pl/pl/dzielo/ziemowit-szczerek-przyjdzie-mordor-i-nas-zje-czyli-tajna-historia-slowian>. (in Polish)
- Neofalkland [Opolchennie Minas Morhula]*. *Vkontakte*. Accessed July 18, 2025. <https://vk.com/neofalkland>. (in Russian).
- Onyshchuk, Stanislav. “Bonjour ‘Neutral’ athletes at the Paris 2024 Orclympics #Paris2024 #Paris.” Facebook, January 23, 2024. Accessed July 17, 2025. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02TcS2U7KrTu1Fut7QWxoxH7qtomBehD2BCVbt3eXwCdVQJktnb8HHp1utfQHbUdEQI&id=100001515652048.
- Pekhnyk, Andrii. “Heroi mecha i mahii: vtiakchi vid real’nosti chy ostanni lytsari?” *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys “Yi”* 24 (2002), Pokolinnia i molodizhni subkultury. Accessed July 18, 2025. <http://www.ji.lviv.ua/n24texts/pekhnyk.htm>. (in Ukrainian).
- Portnykov, Vitalii. “Arestovych v zakhvati vid ‘priamoi linii Putina’.” *Espresso*, 15 hrudnia 2023, Accessed July 18, 2025, <https://espresso.tv/arrestovych-v-zakhvati-vid-priamoi-linii-putina-kolonka-vitaliya-portnikova> (in Ukrainian).
- “Shcho Orlando Blum robyt’ na kordoni z Mordorom (Fotozhaby).” *Depo.ua*, April 28, 2016. Accessed July 17, 2025. <https://www.depo.ua/ukr/life/shcho-orlando-blum-robit-na-kordoni-z-mordorom-fotozhabi—28042016152200>. (in Ukrainian).
- Spencer, Kayla. “The Anti-War Adoption of Lord of the Rings.” *Marquette University*, 2015, 5. Accessed July 18, 2025. https://epublications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=english_4610jrrt
- Siuta, Halyna. “Verbal’na dehumanizatsiia obrazu ‘voroh’ u tekstakh periodu rosiisko-ukrains’koi viiny.” *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas philosophica. Ucrainica X: současnij ukrainistika – problémy jazyka, literatury a kultury* (2023): 207–216. (in Ukrainian).
- Studiia Bozhia Iskra (Goblin). “Vlastelin kolets: Bratva i kol’tso.” *Al’ians Vol’nykh Perevodchikov*, video, October 18, 2002. Accessed July 18, 2025. <https://uft.lol/films/vlastelin-kolec-bratva-i-kolco>. (in Russian).
- Studiia Bozhia Iskra (Goblin). “Vlastelin kolets: Dve sorvannye bashni,” 52:45–53:24. *Al’ians Vol’nykh Perevodchikov*, video, June 9, 2003. Accessed July 18, 2025. <https://uft.lol/films/vlastelin-kolec-dve-sorvannye-bashni>. (in Russian).
- Studiia Bozhia Iskra (Goblin). “Vlastelin kolets: Vozvrashchenie Bomzha,” 36:16–36:22. *Al’ians Vol’nykh Perevodchikov*, video, December 21, 2004. Accessed July 18, 2025. <https://uft.lol/films/vlastelin-kolec-vozvrashchenie-bomzha> (in Russian).
- Tevtat Dzeko. “Putin – Sauron, Krym – Pustosh№ Smauga!” *YouTube* video, March 29, 2014. Accessed July 18, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=mnaf3ik38ja>. (in Russian).
- The Late Show with Stephen Colbert. “Andy Serkis Voiced 132 Different Characters for ‘The Lord of the Rings’ Audiobooks.” *YouTube* video, March 3, 2022. Accessed July 18, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=y7XMGB0051NM-U>
- The Letters of J.R.R. Tolkien*. Carpenter, Humphrey, ed. With the assistance of Christopher Tolkien. Boston: Houghton Mifflin Company, 1981, 463.
- Titko, Alisa. “Oko Saurona vse zhe zazhglos’ nad ‘Moskvoi-Siti’.” *Komsomol’skaia pravda v Moskve*, December 13, 2014. Accessed July 17, 2025. <https://www.msk.kp.ru/daily/26320.7/3199067/>. (in Russian).
- Tolkien, Dzhon Ronald Ruel. *Volodar Persteniv*. Per. z anhl. O. Feshovets; pisliamova O. Irvanets, L. Rudnytskyi. Lviv: Astroliabiia, 2006, 1088. (in Ukrainian).
- Tolkien, Dzhon Ronald Ruel. *Hobit, abo Tudy i zvidty*. Perekl. z anhl. Olena O’Lir; iliustr. Alan Li. Lviv: Astroliabiia, 2011, 304. (in Ukrainian).
- Tolkien, Dzhon Ronald Ruel. *Sylmarilion*. Per. z anhl. K. Onishchuk. Lviv: Astroliabiia, 2008. 388. (in Ukrainian).
- Trehubov, Viktor, et al. *14 druzei khunty: Antolohiia*. Kyiv: DIPA, 2017, 334. (in Ukrainian and Russian).

- UAnimals. “Orky prosiat’ ne nazyvaty rosian orkamy! 0:13–0:20.” YouTube, August 17, 2022. Accessed July 17, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=NpJou5bpx9w&t=96s>. (in Ukrainian).
- Vertigo – podkasty pro kino ta popkulturu, “Obhovorennia ‘Bratstva persnia: pro filosofiiu elfiv ta propahandu Gondoru – ‘Radio Palantyr’”. 31:28 – 32:20. YouTube, video, 29 lypnia 2022, accessed July 17, 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=H4O27tykdJw> 2025). (in Ukrainian).
- “V Krymu obnaruzhili elfov, goblinov i marsianina.” *Lenta.ru*, March 19, 2015. Accessed July 17, 2025. <https://lenta.ru/news/2015/03/19/krymetnos/>. (in Russian).
- Vitkine, Benoot. “Vladimir Putin, the Lord of the Rings.” *Le Monde*, December 28, 2022. Accessed July 17, 2025. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/12/28/vladimir-putin-the-lord-of-the-rings_6009376_4.html.
- Yas, Oleksii. “Rosiiia yak Mordor: fenteziini aliuzii u suchasnykh voiennykh naratyvakh.” *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 5 (2023): 5–22. (in Ukrainian).
- Zibrov, Pavlo. “Pavlo Zibrov – Mertvi orky ne hudut№.” YouTube video, November 8, 2022. Accessed July 17, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=JYwt1tkgxT0>. (in Ukrainian).
- @AZOGharchenko.X. accessed 17 July 2025, <https://x.com/azogharchenko> (in Russian).
- @Me_of_EE (Middle-earth of Eastern Europe). X. Accessed July 18, 2025. https://x.com/me_of_ee.